

Π.3.2.1 *Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη*

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

Μια απροσδόκητη συνάντηση: Καβάφης-Ευριπίδης

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Μια απροσδόκητη συνάντηση: Καβάφης – Ευριπίδης.

Δημιουργός

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Ιούλιος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Χρονική διάρκεια

8 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής,

II. Εικονικός χώρος: Wiki, ιστοσελίδα σχολείου

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για τους μαθητές: Να έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της *Ελένης* του Ευριπίδη (ή έστω του μεγαλύτερου τμήματός της) πριν από την έναρξη εφαρμογής του σεναρίου.

Απαραίτητο είναι, επίσης, να είναι εξοικειωμένοι με τη συνεργασία μέσω ενός Wiki και επιθυμητό με ένα πρόγραμμα κατασκευής κόμικς.

Για τον εκπαιδευτικό: είναι απαραίτητη η κατοχή γνώσεων Τ.Π.Ε. Α΄ επιπέδου και επιθυμητή η επιμόρφωσή του στη χρήση των Τ.Π.Ε. κατά τη διδακτική πράξη (Επιμόρφωση Β΄ επιπέδου). Απαραίτητο είναι, επίσης, να μπορεί να διαχειριστεί ο εκπαιδευτικός ένα Wiki.

Για τη σχολική μονάδα: η χρήση των διαδραστικών συστημάτων διδασκαλίας με σύνδεση στο διαδίκτυο κρίνεται επιβεβλημένη. Είναι, επίσης, καλό να υπάρχει στη σχολική μονάδα διαθέσιμο εργαστήριο πληροφορικής για κάποιες διδακτικές ώρες.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο αποτελεί πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σενάριο εκκινεί από τον περίφημο «αγώνα λόγων» Αισχύλου-Ευριπίδη και καταλήγει σε έναν νέο «αγώνα λόγων» Καβάφη-Ευριπίδη. Στόχος να προσεγγίσουν οι μαθητές εκ νέου θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν κατά τη μελέτη της *Ελένης* του Ευριπίδη, αυτή τη φορά, όμως, μέσω της ποίησης του Καβάφη. Η δημιουργικότητά τους θα εκφραστεί κατά τη συνεργατική συγγραφή των διαλόγων ενός κόμικς με πρωταγωνιστές τους δύο ποιητές.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η συνεξέταση στοιχείων από το έργο δύο ποιητών που δέχθηκαν έντονη κριτική από τους συγχρόνους τους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να αντιληφθούν το καινούριο που εκόμιζε ο καθένας από αυτούς με την τέχνη του, παρουσιάζει, κατά τη γνώμη μου,

εξαιρετικό ενδιαφέρον. Πιστεύοντας, λοιπόν, ότι η συνεξέταση των παραλληλιών μέσα στα έργα αφενός του πιο καινοτόμου και αιρετικού από τους τρεις τραγικούς, που κινήθηκε στο περιθώριο μιας πόλεως-κράτους στη χρονική συγκυρία της κάμψεως της δύναμής της, αφετέρου ενός ποιητή που (συν)εκινείτο μονίμως στο μεταίχμιο εποχών και πολιτισμών, μέσω μάλιστα ενός κώδικα προσφιλούς στους εφήβους, του κώδικα των κόμικς, μπορεί να κινητοποιήσει τους μαθητές και να τους επιτρέψει αφενός να εμβαθύνουν σε γνώσεις που ήδη έχουν αποκομίσει αφετέρου να αντλήσουν απαντήσεις για καίρια προβλήματα του παρόντος. Όλα αυτά σε μια διαρκή συνεργασία με τους συμμαθητές τους και τον εκπαιδευτικό, χάρη στις δυνατότητες που προσφέρει το Web 2.0, όχι μόνο για άντληση και αξιοποίηση ψηφιακού υλικού, αλλά κυρίως για ασύγχρονη επικοινωνία κατά τη συνδημιουργία νέου υλικού. Η έμφαση δίνεται, λοιπόν, στη συνεργατική συγγραφή του σεναρίου του κόμικς, με στοιχεία που θα αντληθούν από τα εξεταζόμενα κείμενα και θα δεχθούν την κατάλληλη επεξεργασία και προσαρμογή από τις ομάδες.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να συνειδητοποιήσουν ότι το νέο, το καινοφανές, το πρωτοποριακό (στις ιδέες, τις στάσεις ζωής ή στον τομέα της δημιουργίας) προκαλεί συχνά την αρνητική κριτική των περισσοτέρων.
- να ανιχνεύσουν στα έργα των εξεταζόμενων ποιητών στοιχεία που εξακολουθούν να καθορίζουν τη σύγχρονη πραγματικότητα (π.χ. «είναι και φαίνεσθαι»).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να ανακαλέσουν και να συμπληρώσουν τις γνώσεις τους σχετικά με τον τρόπο που προσέλαβαν οι σύγχρονοί του το έργο του Ευριπίδη (Αρχαία Ελληνικά)

- να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με ένα αρχαίο έργο (*Βάτραχοι* του Αριστοφάνη) στο οποίο διαφαίνεται η αρνητική κριτική που δεχόταν ο Ευριπίδης για το έργο του (Αρχαία Ελληνικά)
- να εμβαθύνουν σε θέματα με τα οποία ήρθαν σε επαφή και κατά τη μελέτη της *Ελένης* του Ευριπίδη (π.χ. «είναι και φαίνεσθαι», θεατρική διάσταση, ειρωνεία), με οδηγό αυτή τη φορά την ποίηση του Αλεξανδρινού
- να γνωρίσουν πτυχές της προσωπικότητας και του έργου του Καβάφη και να πληροφορηθούν την υποδοχή που επιφύλαξε η κριτική σε αυτό
- να θυμηθούν ότι το λογοτεχνικό έργο είναι μια κατασκευή, που συνομιλεί, μάλιστα, συχνά με προγενέστερα έργα (διακειμενικότητα).

Γραμματισμοί

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές/τριες να μπορούν:

- να εντοπίζουν παραλληλίες (θεματικές, μορφικές κλπ.) ανάμεσα σε λογοτεχνικά έργα
- να συνδημιουργούν υλικό μέσω ενός Wiki
- να συνθέτουν εργασίες από ικανό αριθμό αξιόπιστων ιστοσελίδων, χρησιμοποιώντας τους κατάλληλους όρους και αποφεύγοντας τη συνήθη πρακτική της προσφυγής μόνο στα πρώτα αποτελέσματα των μηχανών αναζήτησης
- να κατανοούν και να ακολουθούν τις οδηγίες που τους παρέχονται από κείμενα που στοχεύουν σε παροχή οδηγιών
- να εντοπίζουν υλικό σε δοσμένο κείμενο ή ιστοσελίδα και να το μετασχηματίζουν κατάλληλα (π.χ. υφολογικά) ανάλογα με τις απαιτήσεις του κειμενικού είδους που τους ζητείται
- να αξιολογούν τη λειτουργία των τίτλων των *κειμένων* που μελετούν και να επινοούν δικούς τους τίτλους, δραστικούς και λειτουργικούς.

Διδακτικές πρακτικές

Η εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου διδασκαλίας, τόσο εντός της τάξης όσο και ασύγχρονα στον εικονικό χώρο ενός Wiki, κρίνεται απαραίτητη για την υλοποίηση του σεναρίου, καθώς ενδείκνυται για την προσέγγιση των υπό εξέταση παραλληλιών, αλλά και για τη συνεργατική συγγραφή των διαλόγων των κόμικς. Με τον τρόπο αυτόν, θα επιμηκυνθεί ο χρόνος ενασχόλησης των μαθητών με το θέμα και το χρονικό διάστημα των λίγων εβδομάδων θα είναι αρκετό για τη μελέτη του εξεταζόμενου θέματος.

Η καθοδήγηση προβλέπεται φθίνουσα. Για τον λόγο αυτό, τα ποιήματα που προτείνονται εδώ για τη διερεύνηση των υπό εξέταση θεμάτων δε θα επιμεριστούν σε ομάδες, αλλά θα αποτελέσουν ένα κοινό corpus από όπου οι μαθητές θα επιλέξουν αυτά που θα τους συγκινήσουν και θα τους κινητοποιήσουν. Ένας πιο ενεργός ρόλος των μαθητών προτείνεται, άλλωστε, από τις σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος της Λογοτεχνίας (Φρυδάκη 2003: 275-294). Ευχής έργον θα ήταν να αγνοήσουν ή να υπερβούν, τελικά, οι μαθητές αυτόν τον κατάλογο και να ανακαλύψουν μόνοι τους στον διαδικτυακό τόπο του [αρχείου Καβάφη](#) (και) άλλα ποιήματα.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι μια ομάδα των φύλλων εργασίας που θα αξιοποιηθούν κατά τη διδακτική πορεία στοχεύει στον αναστοχασμό αναφορικά με τις πρακτικές που επιλέχθηκαν, διατηρώντας, παρά τη χρήση μεταγλώσσας, τον παιγνιώδη χαρακτήρα που διατρέχει τα υπόλοιπα φύλλα εργασίας.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η ιδέα να προτείνω ένα διδακτικό σενάριο που στηρίζεται στη συνεξέταση παράλληλων θεμάτων από την ποίηση του Ευριπίδη και του Καβάφη προέκυψε χάρη στη δυνατότητα που παρέχει στον εκπαιδευτικό το [Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#) να επιχειρεί με τους μαθητές του καινούριες αναγνωστικές δοκιμές και διαδρομές, έχοντας επιλέξει μόνος του τα κείμενα που θα μελετηθούν και θέτοντας ο ίδιος τους

στόχους για τις γνώσεις και δεξιότητες που προσδοκά να αποκομίσουν από το σενάριό του (φυσικά εντός του πλαισίου του δεδομένου Αναλυτικού Προγράμματος) αξιοποιώντας, παράλληλα, δημιουργικά τις Τ.Π.Ε.

Διδάσκοντας την *Ελένη* του Ευριπίδη, διαπίστωσα ότι στο πολύ αξιόλογο σχολικό εγχειρίδιο δε δίνεται, ως παράλληλο, κάποιο κείμενο του Καβάφη. Πιστεύοντας, ωστόσο, ότι οι περιπτώσεις του Ευριπίδη και του Καβάφη έχουν αρκετές παραλληλίες, προτείνω εδώ μια εκ νέου ανάγνωση της *Ελένης* από τους μαθητές της Γ΄ τάξης, που έχουν ολοκληρώσει την μελέτη της τραγωδίας αυτής στο πλαίσιο του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, αυτή τη φορά μέσω κάποιων ποιημάτων του Αλεξανδρινού.

Συμφωνώ, επομένως, με τον Γιάννη Δάλλα, που πρώτος επισήμανε ότι η ποίηση του Καβάφη είναι κατεξοχήν ευριπίδεια. Αντιγράφω από το διατριβή του με τίτλο «Ο Καβάφης και η δεύτερη σοφιστική»:

Μολονότι ο Καβάφης ούτε μια φορά δεν αναφέρεται ρητά στον Ευριπίδη, μολαταύτα η ποίησή του, με τα πάθη των ηρώων, τις ακόρεστες φιλοδοξίες και τα καθημερινά τους δράματα, με την καταλυτική της λογική και τη σχετικοκρατία της, με την πολυμήχανη πλοκή και τη στοχαστική συγκίνησή της, είναι προπαντός μια ποίηση ευριπίδεια. Και είναι ευριπίδεια, γιατί είναι κ α ι σοφιστική. (Δάλλας 1984: 88).

Παραπέμπω, τέλος, στη δοκιμή του Σεφέρη με τίτλο «Κ.Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ· Παράλληλο», στο πνεύμα της οποίας κινείται και η διδακτική αυτή πρόταση, προσπαθώντας να ανιχνεύσει *παραλληλίες* και όχι «επιδράσεις». Υπενθυμίζεται ότι η το κείμενο αυτό ξεκινάει ως εξής: «Δεν πρόκειται να υποστηρίξω πως ο Κωνσταντίνος Καβάφης και ο Θωμάς Έλιοτ έχουν δεσμούς επιρροής» (Σεφέρης 1994: 141)¹.

¹ Βλ. και τη διδακτορική διατριβή της Ευφροσύνης Κωσταρά, *Καβάφης και Αρχαίο Θέατρο*[υπό δημοσίευση], όπου εξετάζεται διεξοδικά η παρουσία του αρχαίου θεάτρου στο καβαφικό έργο.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών Κειμένων από Μετάφραση της Γ΄ Γυμνασίου προτείνεται εναλλακτικά η διδασκαλία της *Ελένης* του Ευριπίδη ή των *Ορνίθων* του Αριστοφάνη, τουλάχιστον έως το τέλος του δεύτερου τριμήνου. Για την υλοποίηση του παρόντος σεναρίου, κρίνεται ως προαπαιτούμενη η διδασκαλία της συγκεκριμένης τραγωδίας.

Από την άλλη, ας θυμηθούμε ότι η ποίηση του Κ.Π. Καβάφη είναι παρούσα στα σχολικά ανθολόγια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με αρκετά αντιπροσωπευτικά δείγματα, ενώ είναι, σχεδόν στο σύνολό της, αναρτημένη και σε αξιόπιστους διαδικτυακούς τόπους (διαδικτυακός τόπος του [Αρχείου Καβάφη](#), [Ανεμόσκαλα](#) του ΚΕΓ).

Τέλος, η μελέτη και συνεξέταση παράλληλων χωρίων αποτελεί, ειδικά για την Γ΄ τάξη του Γυμνασίου, κομμάτι της διδασκαλίας τόσο στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών από Μετάφραση όσο και στο μάθημα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και της τελικής αξιολόγησης για το πρώτο από τα δύο διδακτικά αντικείμενα.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Δύο είναι οι βασικές συνιστώσες της αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. στο σενάριο αυτό: αφενός το Web 2.0 ως μέσο σύγχρονης επικοινωνίας των μαθητών με τη χρήση ενός περιβάλλοντος Wiki, αλλά και ως μέσο πρόσβασης σε ψηφιοποιημένο υλικό (εν προκειμένω στα αρχείο Καβάφη και ιδίως στα ποιήματά του)· αφετέρου το πρόγραμμα δημιουργίας κόμικς ([Toondoo](#)) που θα χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργική γραφή και εργασία των παιδιών με στόχο την κινητοποίηση του ενδιαφέροντος και τον τελικό αναστοχασμό της ολομέλειας αναφορικά με τις δυνατότητες ή τους περιορισμούς του μέσου (Πασχαλίδης 2004 [2000]: 169-174).

Επικουρικά θα χρησιμοποιηθούν εφαρμογές γραφείου (επεξεργαστής κειμένου), με τις οποίες, άλλωστε, είναι εξοικειωμένοι οι μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Α' Γυμνασίου:

Κ. Π. Καβάφης, «[Δέσις](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 191. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

ΚΝΑ Β' Γυμνασίου:

Κ. Π. Καβάφης, «[Στην Εκκλησία](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 50. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Θερμοπόλες](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 195. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

ΚΝΑ Γ' Γυμνασίου:

Κ. Π. Καβάφης, «[Στα 200 π.Χ.](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 177. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

ΚΝΑ Α' Λυκείου:

Κ. Π. Καβάφης, «[Αλεξανδρινοί βασιλείς](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 39. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ.Π. Καβάφης, «[Ιθάκη](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 27. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Ηγεμών εκ δυτικής Λιβύης](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 158. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ.Π. Καβάφης, «[Η σατραπεία](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 20. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ.Π. Καβάφης, «[Νέοι της Σιδώνας \(400 μ.Χ.\)](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 106. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Περιμένοντας τους βαρβάρους](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 199. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Δογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Αριστοφάνους, *Βάτραχοι*. Μτφρ. Θ.Γ. Μαυρόπουλος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2008.

Κ. Π. Καβάφης, «[Αιμιλιανός Μονάη, Αλεξανδρέυς, 628-655 μ.Χ.](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 82. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Άννα Κομνηνή](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 110. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Απιστία](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 201. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Από την σχολήν του περιωνύμου φιλοσόφου](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 118. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Ας φρόντιζαν](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 175. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Είγε ετελεύτα](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 104. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ.Π. Καβάφης, «[Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας](#)», Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 183. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Εν δήμω της Μικράς Ασίας](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 140. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ.Π. Καβάφης, «[Εν μεγάλη ελληνική αποικία, 200 π.Χ.](#)» Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 156. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Η αρρώστια του Κλείτου](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 139. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Η Δυσαρέσκεια του Σελευκίδου](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 35. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Μεγάλη συνοδεία εξ ιερέων και λαϊκών](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 143. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Κ. Π. Καβάφης, «[Ο Δαρείος](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 108. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

- Κ.Π. Καβάφης, «[Ο Βασιλεύς Δημήτριος](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 31. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.
- Κ. Π. Καβάφης, «[Ο Ιουλιανός εν Νικομηδεία](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 128. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.
- Κ.Π. Καβάφης, «[Τα Άλογα του Αχιλλέως](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 203. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.
- Κ. Π. Καβάφης, «[Το 31 π.Χ. στην Αλεξάνδρεια](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 131. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.
- Κ. Π. Καβάφης, «[Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 121. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.
- Κ. Π. Καβάφης, «[Φιλέλλην](#)». Στο *Ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 41. Αθήνα: Ίκαρος, 1989.

Υποστηρικτικό/Εκπαιδευτικό υλικό

Ιστοσελίδες

Ανεμόσκαλα ([Συμφραστικός Πίνακας λέξεων](#) Κ.Π. Καβάφης, [χρονολόγιο](#) και [εργοβιογραφικό σημείωμα](#) (το τελευταίο από τη Μ. Ακριτίδου) [2-7-2014]

Ιστοσελίδα ΑΠΘ (τμήμα Φιλολογίας): Ξενόπουλος, Γρ. «[Ένας ποιητής](#)». (Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περ. *Παναθήναια*, 30-11-1908).

Κ.Π. Καβάφης: [Ο επίσημος διαδικτυακός τόπος του Αρχείου Καβάφης](#). [2-7-2014]

Περσέας: [Αριστοφάνους, Βάτραχοι](#) (το κείμενο στο πρωτότυπο και σε [αγγλική μετάφραση](#)) [2-7-2014]

Ψηφιακό σχολείο: Δραματική ποίηση. Ευριπίδη, [Ελένη](#).

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η ώρα

Οι μαθητές βρίσκονται στο εργαστήριο υπολογιστών σε ομάδες των δύο (ή, κατ' ανάγκην, τριών ατόμων) σε καθεμιά από τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Τους ενημερώνουμε ότι για τις επόμενες οκτώ διδακτικές ώρες θα ασχοληθούμε με την *απροσδόκητη* συνάντηση δύο ποιητών, χωρίς να αποκαλύψουμε ακόμη τα ονόματά τους, προκειμένου να διεγείρουμε την περιέργεια των μαθητών. Συμπληρώνουμε ότι οι λόγοι που χαρακτηρίζουμε αυτή τη συνάντηση 'απροσδόκητη' θα διαφανούν σταδιακά. Ενημερώνουμε τα παιδιά ότι σε διάφορα σημεία της διαδρομής μας, οι ίδιοι οι μαθητές θα κρίνουν, ανάμεσα σε άλλα, αν ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός ήταν εύστοχος ή όχι.

Σε κάθε θέση εργασίας έχουμε φροντίσει να είναι ανοιχτή η αρχική σελίδα του Wiki που ήδη έχουμε δημιουργήσει. Ενημερώνουμε τα παιδιά ότι πρόκειται για τον νέο (εικονικό) χώρο συνεργασίας του τμήματός μας. Επιπλέον, στην επιφάνεια εργασίας κάθε υπολογιστή υπάρχει προς επεξεργασία το [φύλλο εργασίας α'](#). Θεωρείται δεδομένο ότι, λίγο πριν από την αποφοίτησή τους από το Γυμνάσιο, τα παιδιά είναι ήδη εξοικειωμένα με τη συνεργασία μέσω Wiki και γνωρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου (βλ. [προϋποθέσεις υλοποίησης](#)).

Προτρέπουμε τους μαθητές να ανοίξουν το [φύλλο εργασίας α'](#) και τους προτείνουμε να μεταβούμε όλοι μαζί, μέσω του σχετικού υπερσυνδέσμου, στο σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τον τραγικό ποιητή, που παρατίθεται στην [Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας Α', Β', Γ' Γυμνασίου](#) (3. Ευριπίδης, α). Βιογραφικά στοιχεία).

Ζητούμε από τα παιδιά να προχωρήσουν σε απλή αντιγραφή-επικόλληση των αποσπασμάτων που σχετίζονται με την υποδοχή του έργου του από το αθηναϊκό κοινό (ελάχιστες αναλογικά διακρίσεις στους δραματικούς αγώνες, πλούσια ανεκδοτολογία, σάτιρα Αριστοφάνη) (πρώτη δραστηριότητα) και τους καλούμε να εικάσουν, στηριζόμενοι στο κείμενο και στις γνώσεις τους από το μάθημα των

Αρχαίων, σε ποιους λόγους οφειλόταν η αρνητική στάση της πλειοψηφίας του αθηναϊκού κοινού απέναντι στον ποιητή. Ήδη από το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, τα παιδιά γνωρίζουν για τη δυσπιστία των Αθηναίων απέναντι στις ρηξικέλευθες απόψεις του Ευριπίδη, που απηγούσαν σοφιστικές επιδράσεις, σε μια εποχή μάλιστα που ο Πελοποννησιακός πόλεμος είχε κλονίσει βεβαιότητες.

Η εργασία αυτή προβλέπεται να διαρκέσει 25 περίπου λεπτά. Στόχος αυτών των προκαταρκτικών εργασιών δεν είναι βέβαια η αναπαραγωγή της –αρκετά προσφιλούς– δεξιότητας στην αντιγραφή-επικόλληση. Προσδοκούμε, αντίθετα, να αναδειχθούν οι αδυναμίες της συγκεκριμένης πρακτικής μέσω της συζήτησης με ειδικά φύλλα εργασίας (φύλλα εργασίας @1, @2...), που θα αφορούν την αξιοποίηση των ΤΠΕ κατά την υλοποίηση του σεναρίου. Στόχος μας είναι να αναστοχάζομαστε με τους μαθητές για κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά και να συζητούμε για τις πρακτικές που ακολουθήθηκαν.

Προς το παρόν, το προσδοκώμενο όφελος, όσον αφορά τις γνώσεις που θα αποκομίσουν οι μαθητές, σχετίζεται με το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών Κειμένων (ανάκληση γνώσεων σχετικά με την πρόσληψη του ευριπίδειου έργου κατά την εποχή του και προσπάθεια αιτιολόγησής της), ενώ, όσον αφορά τους γραμματισμούς, σχετίζεται με τη δυνατότητα να εντοπίζουν οι μαθητές τις ζητούμενες πληροφορίες σε εκτενέστερο κείμενο και να τις απομονώνουν. Αναφορικά με τις διδακτικές πρακτικές, οι μαθητές μπαίνουν στο σενάριο αυτό συνεργαζόμενοι και συζητώντας στο πλαίσιο μικρής ομάδας τα θέματα που τίθενται.

Κατά το υπόλοιπο μέρος της πρώτης ώρας, οι ομάδες ανακοινώνουν εκ περιτροπής τα πορίσματά τους. Λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι, καλούμε τις ομάδες να ανεβάσουν τα [φύλλα εργασίας α'](#) στη σελίδα *Όταν ξανασυναντήσαμε τον Ευριπίδη* του Wiki, ώστε να σχηματίσουμε μια πλήρη εικόνα της εργασίας τους κατά την ώρα αυτή. Η συνεργασία μιας ομάδας κρίνεται επιτυχημένη στο σημείο αυτό, αν έχει κατορθώσει να εντοπίσει τα ζητούμενα χωρία αλλά και να επιχειρηματολογήσει πειστικά για τους λόγους της συγκεκριμένης στάσης των Αθηναίων απέναντι στο

ποιητή. Σχετικά αξιολογικά σχόλια θα αναρτηθούν από μαθητές και εκπαιδευτικό στη σχετική σελίδα του Wiki.

Εργασία για το σπίτι (μετά την πρώτη ώρα)

Στο τέλος της πρώτης ώρας διανέμουμε στους μαθητές αποσπάσματα από τον «αγώνα λόγων» Ευριπίδη-Αισχύλου, που καταλαμβάνει το τρίτο και το τέταρτο επεισόδιο των *Βατράχων* του Αριστοφάνη, καθώς και το [φύλλο εργασίας β΄](#), ως εργασία για την επόμενη φορά. Επιλέχθηκε η λύση (και) των φωτοτυπιών, γιατί κάποιιοι μαθητές μπορεί να μην έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ωστόσο, το υλικό θα υπάρχει αναρτημένο και στο Wiki, στη σελίδα *Όταν ο Ευριπίδης συνάντησε τον Αισχύλο*, ώστε να εξασφαλίζεται η εύκολη μετάβαση προς το υλικό μέσω των υπερσυνδέσμων αλλά και να μπορούν οι μαθητές που το επιθυμούν να διαβάσουν ολόκληρα τα εξεταζόμενα επεισόδια.

Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας αποτελείται από τρία μέρη, στα οποία εμπεριέχονται δύο δραστηριότητες: μια εισαγωγική-γραμματολογική και η κύρια δραστηριότητα, που αφορά την παραγωγή (σύντομου) λόγου από τις ομάδες μετά τη μελέτη αποσπασμάτων της συγκεκριμένης κωμωδίας.

Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό πως στους *Βατράχους* του (405 π.Χ.) ο Αριστοφάνης ενέπλεξε τους δύο νεκρούς τραγικούς ποιητές, τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη, σε έναν αγώνα λόγων σχετικά με την τέχνη τους. Στο έργο αυτό ο Ευριπίδης, που μόλις έχει πεθάνει, κατεβαίνει στον Άδη και διεκδικεί από τον Αισχύλο, που ήδη το κατέχει, το δικαίωμα της δωρεάν σίτισews στο εκεί Πρυτανείο. Στον αγώνα διαιτητής είναι ο Διώνυσος, που, ακούγοντας τα επιχειρήματα καθενός από τους δύο τραγικούς, αποφασίζει τελικά ότι νικητής είναι ο Αισχύλος, κάτι που δε μας εκπλήσσει, βέβαια, καθώς ο Ευριπίδης ήταν μόνιμος στόχος της σάτιρας του Αριστοφάνη. (Lesky 1985 [1964]: 615-619).

Με την εισαγωγική δραστηριότητα, οι μαθητές, μεταβαίνοντας μέσω δοθέντος υπερσυνδέσμου σε αρχείο του ψηφιακού βιβλίου αναφοράς [Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου](#), εντοπίζουν το σχετικό κεφάλαιο

(Αριστοφάνης: β. το έργο του, σελ. 107), όπου υπάρχει σύντομη περίληψη της υπόθεσης των *Βατράχων* και κατατοπίζονται σχετικά.

Η κύρια δραστηριότητα αυτού του φύλλου εργασίας έχει ως στόχο να ανακαλέσουν οι μαθητές χαρακτηριστικά του ευριπίδειου έργου, αλλά και στοιχεία για τον βίο του, εντοπίζοντάς τα μέσα στο κείμενο του Αριστοφάνη. Αντί, ωστόσο, να τα καταγράψουν απλώς σε έναν πίνακα, επιλέχθηκε ως δημιουργικότερη η λύση να μιμηθούν τη φωνή του Αισχύλου και του Ευριπίδη και να τα πληκτρολογήσουν σε ένα συννεφάκι, χρησιμοποιώντας το πρώτο ή το δεύτερο ενικό ρηματικό πρόσωπο, επιφέροντας όποιες αλλαγές επιθυμούν. Διατηρείται έτσι το στοιχείο προφορικότητας του αριστοφάνειου κειμένου, ενώ οι μαθητές προετοιμάζονται –χωρίς ακόμη να το γνωρίζουν– για την κύρια δραστηριότητα του σεναρίου, τη συγγραφή των διαλόγων κόμικς.

Το τρίτο μέρος του [φύλλου εργασίας β'](#) έχει απλώς τον χαρακτήρα της παροχής οδηγιών. Με αυτό υπενθυμίζουμε στους μαθητές τον τρόπο που θα συνεργαστούν στο πλαίσιο της ομάδας τους: ένα μέλος κάθε ομάδας θα κατεβάσει καταρχάς στον υπολογιστή του το [φύλλο εργασίας β'](#) και θα το συμπληρώσει. Στη συνέχεια θα φροντίσει να το αναρτήσει ξανά στην ίδια σελίδα, μετονομάζοντάς το έτσι, ώστε στον τίτλο να εμπεριέχεται το όνομα της ομάδας στην οποία ανήκει. Κατόπιν, τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας θα επαναλάβουν την ίδια διαδικασία, συμπληρώνοντας, διορθώνοντας κλπ.

Προσδοκώμενα οφέλη από τις συγκεκριμένες δραστηριότητες: η επαφή των μαθητών με αποσπάσματα από ένα ακόμη ενδιαφέρον αρχαίο έργο, που εμπεριέχει, μάλιστα, στοιχεία θεωρίας της λογοτεχνίας και λογοτεχνικής κριτικής και μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε το ζήτημα της υποδοχής του ευριπίδειου έργου μέσα στα δεδομένα της εποχής του· η επαλήθευση όσων συζητήθηκαν κατά την προηγούμενη ώρα σχετικά με την πρόσληψη του ευριπίδειου έργου· η συνεργατική δημιουργία υλικού, και μάλιστα εκτός διδακτικού χρόνου· η προσπάθεια δημιουργικής ανάπλασης του υλικού, με πρωτοβουλία των μαθητών: με άλλα λόγια, μένοντας σκόπιμα στη διατύπωση «ας μεταφέρουμε, αυτούσια ή προσαρμοσμένα στο

κατάλληλο ύφος, τα λόγια των δύο ποιητών στο απόσπασμα από τους *Βατράχους* που σας δόθηκε», δίνουμε στα παιδιά τη δυνατότητα να επιλέξουν το κατάλληλο, κατά τη γνώμη τους, ύφος και να προσπαθήσουν να μας πείσουν για την επιλογή τους στο επόμενο μάθημα.

Τα προς επεξεργασία αποσπάσματα

Για την εκπλήρωση των στόχων μας και για λόγους πρακτικούς, πιστεύω ότι αρκούν πέντε αποσπάσματα (περίπου ίσου αριθμού στίχων) από το τρίτο επεισόδιο (στ. 830-1098). Θα τα κατανείμουμε στις ομάδες στις οποίες έχουν χωριστεί προηγουμένως οι μαθητές ως εξής: αν οι ομάδες είναι δέκα, θα μοιραστούν ανά δύο το ίδιο απόσπασμα. Αν οι ομάδες είναι οκτώ, μπορεί να πάρει μία το δεύτερο απόσπασμα και μία το πέμπτο. Συγκεκριμένα θα κατανεμηθούν στις ομάδες τα παρακάτω οκτώ αποσπάσματα (οι στίχοι από το πρωτότυπο):

α' ομάδα (στ. 830-870): ενδεικτικά αναφέρω ότι στο απόσπασμα ο Αισχύλος κατηγορεί τον Ευριπίδη ως *συλλέκτη των φλυαριών του δρόμου, ποιητή φτωχών ανθρώπων, ράφτη κουρελιών και ποιητή κουτσών προσώπων*, καθώς και λογοκλόπο κρητικών μονωδιών², ενώ ο Αισχύλος θεωρεί το δικό του έργο αθάνατο, σε αντίθεση με αυτό του Ευριπίδη. Για τη ρακοφορία των ηρώων του Ευριπίδη και τη ρεαλιστική απεικόνισή τους έχουμε κατ' επανάληψη μιλήσει, όπως και για την αγάπη του στις μονωδιές, επομένως στη συζήτηση της επόμενης ώρας θα ανακαλέσουμε τις σχετικές γνώσεις.

β' ομάδα (871-904): εδώ διαφαίνεται η φημολογούμενη αθεΐα του Ευριπίδη, καθώς προσεύχεται στον *Αιθέρα* και όχι σε κάποιον από τους Δώδεκα θεούς. Για το θέμα της υποτιθέμενης αθεΐας του Ευριπίδη έγινε λόγος στο μάθημα των Αρχαίων. Μπορεί εδώ να υπενθυμίσουμε ότι η υπεραπλούστευση στην προσέγγιση του έργου ή των ιδεών ενός δημιουργού οδηγεί σε παρανοήσεις.

γ' ομάδα (937-991): στους στίχους αυτούς εκθειάζοντας το έργο του, ο Ευριπίδης αναφέρεται στους εκτενείς μονολόγους του, στην επιλογή του να δώσει

² Όλα τα αποσπάσματα είναι σε μετάφραση Θ. Μαυρόπουλου (Αθήνα: Ζήτρος, 2008).

λόγο στους απλούς ανθρώπους, την ενασχόλησή του με θέματα καθημερινά, αλλά και τη φιλοσοφική διάσταση του έργου του. Ανακαλούμε, λοιπόν, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά με τα οποία είχαμε έρθει σε επαφή κατά τη διδασκαλία της *Ελένης*.

δ' ομάδα (1004-1037): στο σημείο αυτό ο Αισχύλος αναφέρεται στον διδακτικό και ηθοπλαστικό χαρακτήρα, που έχει κατά τη γνώμη του η ποίηση, και επικρίνει τον Ευριπίδη που οδήγησε σε ηθική έκπτωση τους πάλαι ποτέ ανδρειωμένους και ευγενείς ήρωες της τραγωδίας. Και εδώ θα δοθεί η ευκαιρία, για ένα σύντομο σχόλιο σχετικά με τη λειτουργία της τέχνης. Στο θέμα μπορούμε να επανέλθουμε κατά την εξέταση των ποιημάτων του Καβάφη.

ε' ομάδα (1053-1088): Ο Αισχύλος υποστηρίζει ότι για το ηθοπλαστικό του έργο ο ποιητής δεν πρέπει μόνο να χρησιμοποιεί υψηλά θέματα και ήρωες ηθικούς, αλλά να τους βάζει να μιλούν με ανάλογο τόνο και *φράσεις μεγαλόπρεπες*, πράγμα που δεν έκανε ο Ευριπίδης, επιδρώντας όχι μόνο στα χρηστά ήθη, αλλά και στη διάθεση των πολιτών να αναλάβουν πρόθυμα τις υποχρεώσεις τους απέναντι στην πολιτεία.

Συνοψίζοντας, μετά την παρουσίαση των εργασιών, θα επισημάνουμε ότι ο Ευριπίδης σατιρίζεται (και ουσιαστικά επικρίνεται) από τον Αριστοφάνη, μέσω του Αισχύλου, γιατί, όντας θιασώτης των σοφιστικών ιδεών, έφερνε κάτι νέο όχι μόνο στον κόσμο της τραγικής ποίησης, αλλά και στις κοινωνικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις της εποχής του. Περνώντας στα καθ' ημάς αναρωτιόμαστε αν αυτό συμβαίνει γενικότερα με τους ανθρώπους που με τις ιδέες τους και τις πράξεις τους ξεπερνούν την εποχή τους (γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, στάσεις ζωής κλπ.)

2^η ώρα

Βρισκόμαστε στην αίθουσα διδασκαλίας, που είναι εφοδιασμένη με διαδραστικό πίνακα (ή τουλάχιστον βιντεοπροβολέα), καθώς στο συγκεκριμένο μάθημα θα προβληθούν καταρχάς και θα αξιολογηθούν στη συνέχεια από την ολομέλεια οι εργασίες που ανέβασαν στο μεταξύ οι μαθητές στο Wiki για το [φύλλο εργασίας β'](#).

Οι μαθητές –χωρισμένοι στις ίδιες ομάδες με την προηγούμενη ώρα– παρακολουθούν τις αιτιάσεις του Αισχύλου προς τον Ευριπίδη, τις οποίες

ερανίστηκαν τα μέλη των ομάδων από το αριστοφανικό κείμενο και παρέθεσαν αυτούσιες ή παραλλαγμένες στα φύλλα εργασίας που είχαν στο μεταξύ αναρτήσει στο Wiki, καθώς και την υπεράσπιση του έργου του από τον ίδιο τον Ευριπίδη. Αναφορικά με τις γνώσεις για τον κόσμο και τη λογοτεχνία, που προσδοκούμε να αποκομίσουν από τη μελέτη του συγκεκριμένου υλικού οι μαθητές, έγινε λόγος στην προηγούμενη [υποενότητα](#).

Αναφορικά τώρα με τους προσδοκώμενους γραμματισμούς, σε κάθε περίπτωση τούς ζητούμε να σχολιάσουν γιατί προχώρησαν (ή δεν προχώρησαν) σε αλλαγές ή προσθήκες στο αριστοφάνειο κείμενο. Μας ενδιαφέρει, επίσης, το ύφος που επέλεξαν για τα κείμενά τους. Συζητώντας μαζί τους, σχολιάζουμε θετικά τις προσπάθειες εκείνων των ομάδων που προσέδωσαν στα λόγια του Αισχύλου και του Ευριπίδη (ή έστω διατήρησαν τον ήδη υπάρχοντα) παιγνιώδη και/ή εριστικό χαρακτήρα, καθώς θα ζητηθεί να υπάρχει παρόμοιος τόνος στα κείμενα που θα δημιουργήσουν τα παιδιά (ενώ ανάλογος τόνος έχει ήδη επιχειρηθεί να προσδοθεί και από τον διδάσκοντα στο κόμικς του [φύλλου εργασίας γ'](#) που θα προβληθεί στη συνέχεια).

Τα τελευταία 10-15 λεπτά αυτής της διδακτική ώρας αφιερώνονται στην πρώτη αναστοχαστική δραστηριότητα. Μοιράζουμε το [φύλλο εργασίας @1](#), αφού προηγουμένως απαριθμήσουμε τα έως εκείνη τη στιγμή διδακτικά συμβάντα στα οποία χρησιμοποιήθηκαν Τ.Π.Ε.

Ζητούμε από τις ομάδες να συζητήσουν για πέντε περίπου λεπτά και να αξιολογήσει η καθεμιά τον βαθμό δημιουργικής αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. στις έως εκείνη τη στιγμή δραστηριότητες του σεναρίου μας.

Μας ενδιαφέρει να δούμε αν οι μαθητές έχουν συνειδητοποιήσει ότι η απλή αντιγραφή-επικόλληση, η χρήση του υπολογιστή ως γραφομηχανής ή η απλή αναζήτηση σε δοθείσα ιστοσελίδα δεν συνιστούν δημιουργική αξιοποίηση των Τ.Π.Ε., μολονότι η δεύτερη από τις δραστηριότητες του [φύλλου εργασίας α'](#) απαιτεί κάτι παραπάνω από απλή επισήμανση και αντιγραφή-επικόλληση χωρίων. Από την άλλη, ανάλογα με το πώς έχει αξιοποιηθεί έως εκείνη τη στιγμή το Wiki, σχολιάζουμε θετικά ή αρνητικά τη χρήση του από την κοινότητά μας. Τονίζουμε τη

διάσταση της ασύγχρονης συνεργατικής δημιουργίας και επεξεργασίας υλικού που μας προσφέρει και παρακινούμε τους μαθητές για τη δημιουργική αξιοποίησή του.

Στη συνέχεια η συζήτηση στρέφεται σε λεπτομέρειες που αφορούν το Πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου που χρησιμοποιήθηκε:

- Τι προσφέρει η δυνατότητα παρακολούθησης αλλαγών και πόσο τη χρησιμοποιούν οι μαθητές κατά τη συνδημιουργία των εργασιών τους; Γνωρίζουν τη δυνατότητα προσθήκης σχολίων μέσω του συγκεκριμένου μενού και πώς την αξιοποιούν;
- Γιατί επιλέχθηκε, άραγε, και προστέθηκε δίπλα στην εικόνα του Αισχύλου το αυτόματο σχήμα (συννεφάκι) και ποιες δυνατότητες δίνει η συμπερίληψη τέτοιων σχημάτων στα Προγράμματα επεξεργασίας κειμένου ή ακόμη γραμματοσειρών όπως η Comics Sans Ms;
- Γιατί επιλέχθηκε η συγκεκριμένη γραμματοσειρά στα φύλλα εργασίας;
- Επιπλέον: μέσω των συνδετικών ερωτήσεων του φύλλου εργασίας με τον υπαινικτικό λόγο και στίξη (π.χ. *Κάτι –φαινομενικά(;)– σχετικό με τα παραπάνω...*) μας δίνεται η ευκαιρία να επισημάνουμε ότι στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο οι κώδικες και τα σημειωτικά συστήματα έχουν ιδιαίτερη σημασία και ότι οφείλουμε να προσέχουμε όλες τις λεπτομέρειες στα *κείμενα* που μελετούμε ή παράγουμε οι ίδιοι. Επιστούμε την προσοχή στο παρενθετικά παρατεθειμένο *φαινομενικά* και ζητούμε να ανακαλέσουν τα παιδιά τη συζήτηση σχετικά με το «είναι και το φαίνεσθαι», θέμα που μας είχε απασχολήσει κατά τη μελέτη της *Ελένης* (και θα αξιοποιηθεί στη συνέχεια του σεναρίου, μολονότι δεν το ανακοινώνουμε ακόμη στους μαθητές).
- Επιπροσθέτως, παρατηρούμε ότι το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας έχει διαφορετικό τρόπο αρίθμησης από τα υπόλοιπα. Συζητούμε με τους μαθητές ότι δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στα κυρίως φύλλα εργασίας έχει χρησιμοποιηθεί ο τρόπος αρίθμησης των αρχαίων Ελλήνων (α', β', γ'...), ενώ στα αναστοχαστικά φύλλα, που αφορούν την αξιοποίηση των ΤΠΕ και τις

διδασκτικές πρακτικές, έχουμε επιλέξει ένα σύμβολο που παραπέμπει στον κώδικα των ΤΠΕ (@1, @2...).

Στόχος εδώ να κάνουμε μαζί τους κάποια επιπλέον βήματα στην κατάκτηση των νέων γραμματισμών. Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές αποκτούν μεταγνωστικές δεξιότητες και συνηθίζουν να παρατηρούν και να αντιμετωπίζουν κριτικά κώδικες, σύμβολα, πρακτικές που επιλέχθηκαν, ενώ στο λεξιλόγιό τους προστίθενται σταδιακά λέξεις και έννοιες, όπως διδακτικό σενάριο, διδασκτικές πρακτικές και αναστοχασμός, τις οποίες δε διστάζουμε να χρησιμοποιήσουμε, με φειδώ βέβαια.

Θέτουμε, τέλος, το «φαινομενικά(;) άσχετο» ερώτημα στους μαθητές: *Στην αρχή της προηγούμενης ώρας έγινε λόγος για την απροσδόκητη συνάντηση δύο ποιητών. Πιστεύετε ότι αναφερόμασταν στη συνάντηση του Ευριπίδη με τον Αισχύλο; Γιατί;*

Το ερώτημα, που έχει αρνητική απάντηση, έχει ως στόχο να κινητοποιήσει εκ νέου το ενδιαφέρον των μαθητών σχετικά με την ταυτότητα των συναντώμενων προσώπων. Επίσης, εκτός από τη δυνατότητα παραγωγής προφορικού (επιχειρηματολογικού) λόγου, στοχεύει να προσανατολίσει το ενδιαφέρον τους προς τη λειτουργία ενός τίτλου και τη σημασία του στο πλαίσιο ενός κειμένου. Στην προκειμένη περίπτωση, η συνάντηση Ευριπίδη-Καβάφη χαρακτηρίζεται *απροσδόκητη* από τον ίδιο τον τίτλο του σεναρίου μας. Τίτλο θα κληθούν, άλλωστε, να δώσουν και οι μαθητές μας στα κόμικς που θα δημιουργήσουν· οικοδομούμε, λοιπόν, σιγά σιγά τις προϋποθέσεις υλοποίησης της τελικής δραστηριότητας. Επιπλέον, κάποια στιγμή θα συζητήσουμε σχετικά με τους τίτλους των φύλλων εργασίας: όπως, πιθανότατα, θα παρατηρήσουν τα ίδια τα παιδιά, όλοι αυτοί οι τίτλοι κάνουν λόγο για κάποια συνάντηση³.

³ Αναστοχαζόμενος σχετικά με τις (αφανείς) *επιρροές* που με οδήγησαν στην υιοθέτησή τους, απέρριψα με σχετικά μεγάλη βεβαιότητα το ενδεχόμενο να αποτελούν προϊόν επιρροής από τη γνωστή ταινία του Στέλιου Χαλαμπόπουλου *Τη νύχτα που ο Φερνάντο Πεσσόα συνάντησε τον Κωνσταντίνο Καβάφη* (2008) και θυμήθηκα ότι η κύρια ανάρτηση-σχόλιο του παιδαγωγικού υπεύθυνου του προγράμματός μας, Β. Βασιλειάδη, για την πρώτη εκδοχή του σεναρίου μου ξεκινούσε με τη φράση «Όταν ο Καβάφης συναντά τον Ευριπίδη...». Σημειώνω αυτή τη –φαινομενικά(;) ασήμαντη– λεπτομέρεια εδώ, για να καταδείξω όχι μόνο την πολυπλοκότητα των διαδρομών που οδηγούν από το ένα «κείμενο» στο άλλο (γεγονός που πρέπει να μας κάνει πολύ προσεκτικούς όταν ανιχνεύουμε

Αφού, λοιπόν, συμφωνήσουμε με τους μαθητές ότι δε θα είχε τόση αξία να χαρακτηρίζαμε *απροσδόκητη* τη συνάντηση δύο τραγικών ποιητών (άλλωστε, φρόντισε να την καταστήσει... δεδομένη ο Αριστοφάνης επινοώντας την), αποκαλύπτουμε ότι στη συνάντηση η οποία θα μας απασχολήσει στο κύριο μέρος του σεναρίου μας το δεύτερο πρόσωπο θα είναι ο Κ.Π. Καβάφης. Η συνάντηση αυτή χαρακτηρίστηκε *απροσδόκητη*, γιατί, καταρχάς αφορά ποιητές διαφορετικών εποχών. Ο ένας είναι τραγικός ποιητής, ο άλλος έγραψε *ολιγόστιχα*, κατά κύριο λόγο, ποιήματα. Τι μας έκανε, λοιπόν, να τους «φέρουμε σε επαφή;» Γιατί δεν επιλέξαμε ποιητές, όπως ο Ρίτσος ή ο Σεφέρης, ο καθένας από τους οποίους, μάλιστα, έγραψε τη δική του *Ελένη*; Θέτουμε τα ερωτήματα αυτά και κατευθύνουμε, προς το παρόν τουλάχιστον, τους μαθητές να αναζητήσουν τις απαντήσεις τους σε στοιχεία που αφορούν κυρίως τον βίο του νεοέλληνα ποιητή. Αυτό θα γίνει μέσω του [φύλλου εργασίας γ΄](#), που θα δοθεί για επεξεργασία από τις ομάδες στο σπίτι(Wiki).

Μετά τη 2^η ώρα

Όταν μελετούμε τον βίο του Κ.Π. Καβάφη, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να λοξοδρομήσει η συζήτηση σε ανεκδοτολογικού περιεχομένου στοιχεία περί ερωτικών προτιμήσεων κλπ. και να μην εξετάσουν τα παιδιά την περίπτωση Καβάφη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, προσπαθώντας να την εντάξουν στα ιστορικά της συμφραζόμενα: ο Καβάφης ζει μακριά από το αθηναϊκό κέντρο, όπου κυριαρχεί η μορφή του Παλαμά, ενώ οι κυρίαρχες γλωσσικές και αισθητικές αντιλήψεις κάνουν τους περισσότερους να αντιμετωπίσουν την ποίησή του καταρχάς αρνητικά.

Προσδοκώντας να οδηγήσω τους μαθητές σε μια γνωριμία με τον ποιητή υπό αυτό το πρίσμα, επέλεξα να έχει το [φύλλο εργασίας γ΄](#) αυξημένο καθοδηγητικό χαρακτήρα, με πολλές και λεπτομερείς οδηγίες. Η συνειδητή αυτή επιλογή στοχεύει, επίσης, στα εξής:

επιρροές ή επιδράσεις, για να μην πω παραλληλίες) αλλά κυρίως τη γονιμοποιό επίδραση των διαλόγων-σχολίων των μελών μιας κοινότητας μέσω του Web 2.0 στο στάδιο της (συν)δημιουργίας (εκπαιδευτικού) υλικού.

1. Να αρχίσουν τα παιδιά να εξοικειώνονται με την ανάγνωση και κατανόηση κειμένων στα οποία παρέχονται οδηγίες.

2. Να μπορούν να ανατρέχουν και στο μέλλον σε αυτές τις οδηγίες, καθώς θα είναι καταγεγραμμένες (και όχι απλώς προφορικές).

3. Να αξιοποιηθεί ο εξωδιδασκτικός χρόνος και να δοθεί η ευκαιρία για μια πιο επισταμένη αναζήτηση στο διαδικτυακό υλικό, με δηλωμένη προσδοκία να μην αρκεστούν οι μαθητές, κατά την προσφιλή πρακτική, στην άντληση υλικού μόνον από το πρώτο από τα *αποτελέσματα* που επιστρέφει η μηχανή αναζήτησης.

4. Να εξακολουθήσουν τα παιδιά να συνεργάζονται μέσω του Wiki και να συνειδητοποιήσουν ότι όλο το σενάριο στηρίζεται στη διαρκή συνεργασία μέσω του Web 2.0.

Με το [φύλλο εργασίας γ'](#) που έχει τίτλο «Όταν συναντήσαμε τον Καβάφη» ζητείται να προσπελάσουν οι μαθητές υλικό που αφορά τον βίο και το έργο του Αλεξανδρινού, εστιάζοντας, και αυτή τη φορά, σε ζητήματα πρόσληψης του έργου του. Ξεκινάμε, δηλαδή, με μια εξωτερική παραλληλία ανάμεσα στον Κ.Π. Καβάφη και τον Ευριπίδη, πριν περάσουμε στη μελέτη κάποιων ποιημάτων.

Και αυτή τη φορά ζητάμε από τα παιδιά να μην παραθέσουν με απλή αντιγραφή-επικόλληση υλικό από το διαδίκτυο, αλλά να το προσαρμόσουν σε α' πρόσωπο, ώστε να φαίνεται ότι μιλάει ο ίδιος ο Καβάφης, ο οποίος θα αυτοσυστηθεί και θα μας ενημερώσει για την υποδοχή που του επιφύλαξαν οι περισσότεροι από τους συγχρόνους του. Με τον τρόπο αυτό, προετοιμάζουμε το έδαφος (και το υλικό) για το τελικό κόμικς της συνάντησης Καβάφη-Ευριπίδη. Πράγματι, κάποια από όσα θα πει σε αυτό το φύλλο εργασίας ο Καβάφης θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στη συνέχεια.

Η εργασία αυτή στοχεύει, επίσης, να υποδείξει κάποιους τρόπους αναζήτησης και αξιοποίησης διαδικτυακού υλικού. Θα είχε ενδιαφέρον να δούμε αν τα παιδιά θα ανακαλύψουν (και πώς) τη σύντομη αυτοβιογραφική παρουσίαση του ίδιου του

ποιητή, που παρατίθεται σε [διαδικτυακό τόπο](#)⁴. Θα ανακαλύψουν, άραγε, οι μαθητές την αρνητική κριτική του Ψυχάρη, του Φ. Πολίτη ή του Παλαμά ή τη θετική του [Ξενόπουλου](#) μέσα στους ιστοχώρους που θα επισκεφθούν; Πού θα την αποδώσουν; Για να μη βαδίζουν τα παιδιά στα τυφλά, επέλεξα να παραθέσω κάποιες συμβουλές αναζήτησης, διατυπωμένες υπαινικτικά, αντί να δώσω κατευθείαν τους συνδέσμους προς τις ιστοσελίδες.

Πάντως, ανεξάρτητα από τους γραμματισμούς σχετικά με τις ΤΠΕ που θα μπορέσουμε να κατακτήσουμε στο σημείο αυτό, πιστεύω θα μας δοθεί η ευκαιρία να ξαναθυμηθούμε τους αγώνες των δημοτικιστών, την κυριαρχία του Παλαμά και των αισθητικών του αντιλήψεων στην πνευματική ζωή της εποχής, πράγματα για τα οποία ίσως έχουμε ήδη μιλήσει, καθώς στη Γ΄ Γυμνασίου το μάθημα έχει και διάσταση γραμματολογική (γνώσεις για τη λογοτεχνία).

3η ώρα

Η τάξη βρίσκεται στην αίθουσα διδασκαλίας. Κατά τα πρώτα είκοσι πέντε περίπου λεπτά προβάλλονται στον διαδραστικό πίνακα και παρουσιάζονται από τις ομάδες κάποιες από τις εργασίες που εκπονήθηκαν με βάση το [φύλλο εργασίας γ΄](#). Με την καθοδήγησή μας, η ολομέλεια αξιολογεί την πρωτοτυπία και την ποιότητα του υλικού που αξιοποιήθηκε, αλλά και τα ίδια τα λόγια που υποτίθεται ότι λέει ο Καβάφης για τον εαυτό του και το έργο του, όσον αφορά τη σαφήνεια, το ύφος και τη δραστηρότητά τους. Οι ομάδες που αξιοποίησαν υλικό από ικανό αριθμό ιστοσελίδων (ή έντυπου υλικού), με τρόπο ευφάνταστο και δημιουργικό αξιολογούνται θετικά.

Για την υπόλοιπη ώρα, μοιράζεται (και προβάλλεται στον διαδραστικό πίνακα) το [φύλλο εργασίας @2](#), που έχει δημιουργηθεί με την αξιοποίηση ενός προγράμματος δημιουργίας κόμικς ([Toondo](#)) από τον διδάσκοντα. Τα παιδιά ενημερώνονται ότι κατά τις επόμενες διδακτικές ώρες Ευριπίδης και Καβάφης θα εμπλακούν, όπως ο Ευριπίδης και ο Αισχύλος, σε έναν νέο «αγώνα λόγων» με διαιτητή και πάλι τον

⁴ Δεν προσδοκούμε, βέβαια, ότι όσοι το πράξουν, θα επιχειρήσουν να προσαρμόσουν και τα υπόλοιπα λόγια του ποιητή, αυτά που θα επινοήσουν οι ίδιοι, στη γλώσσα και το ύφος του αυτοβιογραφικού σημειώματος. Κάποια σχετική νύξη μας, έστω εκ των υστέρων, θα ήταν, νομίζω, ωφέλιμη για το μέλλον.

Διόνυσο, ενώπιον του οποίου θα μιλήσουν για την ποίησή τους και ότι για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκαν τέσσερα στιγμιότυπα (καρέ) που διαδραματίζονται λίγο πριν από τη συνάντηση των δύο ποιητών.

Στα καρέ αυτά ο Διόνυσος συναντά τον Ηρακλή και τον ενημερώνει για τον επικείμενο αγώνα λόγων, δίνοντάς του παράλληλα τις απαραίτητες διευκρινίσεις για τα προβλήματα συνεννόησης που ενδεχομένως θα προκύψουν ανάμεσα στους δύο ποιητές (στόχος εδώ, ένας σύντομος υπαινιγμός σχετικά με τις δυνατότητες που προσφέρει η τεχνολογία με τα προγράμματα αυτόματης μετάφρασης, αλλά και η άρση των επιφυλάξεων σχετικά με τη γλώσσα συνεννόησης των δύο ηρώων). Στη συνέχεια ο Βάκχος φτάνει στη νήσο των Μακάρων⁵, συναντά τον Ευριπίδη και εκφράζει διακειμενικώς, καθαφικώ τω λόγω, τις επιφυλάξεις του για το εγχείρημα. Φιλοδοξία μας, την οποία θα εκφράσουμε στη συνέχεια στους μαθητές, είναι να ακολουθήσουν κι αυτοί κάποια στιγμή παρόμοιες πρακτικές, να ενσωματώσουν δηλαδή κομμάτια από την *Ελένη* του Ευριπίδη ή από ποιήματα του Καβάφη στους διαλόγους των δύο ποιητών που θα κληθούν να συγγράψουν κατά την επόμενη φάση του σεναρίου, με βάση τα ποιήματα που θα τους δοθούν προς μελέτη ή θα ανακαλύψουν μόνοι τους στο διαδίκτυο ή στις έντυπες εκδόσεις.

Προς το παρόν θα αρκεστούμε σε δραστηριότητες που αφορούν τη δημιουργία του ίδιου του κόμικς, ώστε να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με τους λόγους δημιουργίας του, με τις λύσεις που επιλέχθηκαν σχετικά με το φόντο, τους ήρωες, τα κείμενά τους. Το σενάριο δεν στοχεύει σε μια διεξοδική ενασχόληση με τους κώδικες των κόμικς⁶. Ενδιαφέρεται να αξιοποιήσει τα πλέον απαραίτητα εισαγωγικά στοιχεία για το συγκεκριμένο κειμενικό είδος, δίνοντας έμφαση στη συνεργατική συγγραφή των διαλόγων του. Το γιατί επιλέχθηκε αυτό το είδος για την κύρια εργασία του σεναρίου, γιατί ο τίτλος είναι *φαινομενικά* ανορθόγραφος, το πώς δημιουργήθηκαν τα

⁵ Οφειλή μου εδώ στην ομώνυμη ποιητική συλλογή του Νάσου Βαγενά (Αθήνα: Κέδρος, 2010)

⁶ Οι συνάδελφοι που ενδιαφέρονται για μια ενδελεχέστερη προσέγγιση του συγκεκριμένου κειμενικού είδους και των κωδίκων του μπορούν να ανατρέξουν στο εξαιρετικό σενάριο της συναδέλφου Παρασκευής Σαρμπάνη, [«Παραρλάμα»: από τη λέξη στην εικόνα και πάλι πίσω](#). Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 2014.

συγκεκριμένα καρέ και το τι θα πρέπει να κάνουν στη συνέχεια τα παιδιά θα προσπαθήσει ο διδάσκων να το εξηγήσει, κατά την επόμενη διδακτική ώρα, μέσω του παιχνιδιού της «ανακριτικής καρέκλας»⁷. Προς το παρόν, τα παιδιά ξεκινούν τη συζήτηση, με βάση τα ερωτήματα του [φύλλου εργασίας @2](#) (βλ. αναλυτικά στην επόμενη ώρα), συζήτηση που θα συνεχιστεί μέσω του Wiki έως το επόμενο μάθημα.

4^η ώρα

Η ώρα της *ανάκρισης* έχει φτάσει. Προτείνεται, εφόσον είναι διαθέσιμο το εργαστήριο Πληροφορικής, το μάθημα να πραγματοποιηθεί εκεί, ώστε να χρησιμοποιηθούν οι υπολογιστές για μια πρώτη προσπέλαση στο corpus των ποιημάτων και να επιδείξουμε σύντομα τρόπους αναζήτησης στον Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων Καβάφη, που υπάρχει στην «[Ανεμόσκαλα](#)». Σε αντίθετη περίπτωση, αξιοποιούμε τον διαδραστικό πίνακα.

Επέλεξα τη λύση του συγκεκριμένου παιχνιδιού, για να μπορέσω να μιλήσω με φυσικότητα (αποφεύγοντας όσο μπορώ τον διδακτικό τόνο της «καθηγητικής αυθεντίας») για τις επιλογές μου. Καθισμένος σε μια καρέκλα απέναντι στην ολομέλεια και έχοντας ομολογήσει εξαρχής την ελλιπή γνώση του προγράμματος και του συγκεκριμένου κώδικα επικοινωνίας, θέλησα να απελευθερωθούν οι μαθητές, να κριτικάρουν τις επιλογές αυτές και (γιατί όχι;) να προκρίνουν πιο ευφάνταστες και δραστικές λύσεις για την ολοκλήρωση του κόμικς. Μέσω της συγκεκριμένης «ανάκρισης» θα αποκαλύψω τις προθέσεις μου, με την ελπίδα να εμπλέξω τους μαθητές ενεργητικότερα στη συνέχιση και βελτίωσή του. Θα νομιμοποιούμαι, έτσι, να τους εξηγήσω για την επιλογή μου να προσθέσω καμένα και κομμένα δέντρα στο φόντο των δύο πρώτων καρέ (και το συμβολισμό τους) ή γιατί τοποθέτησα την κεφαλή του Διόνυσου σε ένα απροσδιόριστο φόντο, με την πρόθεση να θυμίζει τον υπερβατικό χώρο όπου θα μπορούσε να κινείται ένας Θεός (αλλά και να ανοίξει η

⁷ Για αξιοποίηση του παιχνιδιού της *ανακριτικής καρέκλας* βλ. και το σενάριο της Μαρίας Νέζη. «[Στη διαπασών: Αναπαραστάσεις της εφηβικής κουλτούρας σε ένα σύγχρονο μυθιστόρημα για νέους](#)», 18. Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 2012.

συζήτηση σχετικά με την αδυναμία του πομπού να μεταδώσει κάποιες φορές αποτελεσματικά το μήνυμά του, τους συμβολισμούς που επιδιώκει κλπ.)⁸. Επιλογικά, θα καταλήξουμε συζητώντας γιατί το φύλλο εργασίας συμπεριλήφθηκε (όπως δείχνει η αρίθμησή του) στα αναστοχαστικά.

Μολονότι οι μαθητές έχουν διδαχθεί ήδη από τη Β΄ Γυμνασίου στο μάθημα της Πληροφορικής το συγκεκριμένο πρόγραμμα, η *ανάκριση* αυτή θα τους βοηθήσει να ανακαλέσουν στοιχεία για τις δυνατότητές που μας παρέχει αυτό (δυνατότητα άντλησης εικόνων από το διαδίκτυο, επιλογής φόντου και αντικειμένων από δεδομένη πινακοθήκη (γκαλερί), επιλογή χρώματος γραμματοσειράς, δυνατότητα αποθήκευσης μέσω screenshot).

Παράλληλα, θα επιμείνουμε στη διακειμενική διάσταση που διαφαίνεται στα λόγια του Διονύσου. Θα θυμηθούμε τον όρο, θα ανακαλέσουμε κείμενα που συνομιλούν μεταξύ τους και έχουμε μελετήσει παλαιότερα (γνώσεις για τη λογοτεχνία) και θα τονίσουμε ότι κατά την τελική αξιολόγηση των κόμικς μας το στοιχείο της διακειμενικότητας θα αξιολογηθεί θετικά. Επίσης, θα εντοπίσουμε τον παιγνιώδη χαρακτήρα των διαλόγων, ζητούμενο και για τα τελικά μας κείμενα.

Δέκα λεπτά πριν χτυπήσει το κουδούνι θα ενημερώσουμε τους μαθητές για την κύρια εργασία του σεναρίου μας, αυτή την οποία προετοιμάσαμε κατά τις προηγούμενες διδακτικές ώρες: αφού μελετήσουμε το σώμα με τα ποιήματα του Καβάφη που θα διανεμηθεί και θα αναρτηθεί στο διαδίκτυο (αλλά και όλα τα υπόλοιπα ποιήματα που θα ανακαλύψουν οι ομάδες μέσω της αναζήτησης στην «[Ανεμόσκαλα](#)»), πρέπει να ολοκληρώσουμε το κόμικς με τη συνάντηση και τον «αγώνα λόγων» Καβάφη-Ευριπίδη.

Υπενθυμίζουμε στα παιδιά ότι και ο «αγών λόγων» στο δεύτερο επεισόδιο της *Ελένης* (στ. 857-1106 στο πρωτότυπο/942-1219 στη σχολική μετάφραση) δεν έχει χαρακτήρα αντιπαράθεσης απόψεων, αλλά οι δύο σύζυγοι προσπαθούν ο καθένας με

⁸ Φυσικά θα απαιτηθεί η κατάλληλη προσαρμογή του πρώτου προσώπου που χρησιμοποιείται στο [φύλλο εργασίας @2](#), για να εφαρμόσει κάποιος συνάδελφος το σενάριο στη δική του τάξη. Στην προκειμένη περίπτωση, θα μπορούσε να λάβει ο ίδιος τον ρόλο του δημόσιου κατήγορου, κατευθύνοντας τους μαθητές στην *ανάκριση* του δημιουργού.

τη σειρά του (ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του) να πείσουν από κοινού τη Θεονόη για τη σωτηρία τους. Επομένως, και εδώ τα ίδια τα μέλη κάθε ομάδας θα αποφασίσουν αν πρέπει να δώσουν στον «αγώνα λόγων» που θα επινοήσουν και θα κατασκευάσουν χαρακτήρα αντιπαράθεσης ή όχι. Θα τους πούμε ότι μπορεί η συνάντηση να ξεκινήσει με την έντονη δυσπιστία του ενός για τον άλλον αλλά να καταλήξει σε διαπίστωση κοινών στοιχείων ή το αντίστροφο. Σε κάθε περίπτωση, τα παιδιά θα αποφασίσουν πώς θα εξελιχθεί η ιστορία. Αυτό θα εξαρτηθεί από το υλικό που τα ίδια θα ανακαλύψουν μέσα τα ποιήματα. Μόνα τους θα αποφασίσουν αν οι όποιες παραλληλίες φέρνουν κοντά ή απομακρύνουν δύο ποιητές που έζησαν σε διαφορετικούς τόπους και σε απόσταση δύομισι χιλιάδων χρόνων.

Για να εργαστούν πρέπει να διαβάσουν τα ποιήματα του Καβάφη: αυτά που θα τους προτείνουμε εμείς σε ένα σώμα που θα αναρτήσουμε στο Wiki (ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση σε αυτά μέσω των υπερσυνδέσμων) ή θα ανακαλύψουν μόνα τους στο διαδίκτυο στον Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων του Καβάφη μέσω των κατάλληλων αναζητήσεων.

Δική τους εργασία είναι να παίρνουν στοιχεία από τα ποιήματα αυτά τα οποία αφορούν θέματα που ήδη εξετάσαμε κατά τη μελέτη της *Ελένης* και να τα προσαρμόζουν υφολογικά και γλωσσικά στους διαλόγους που θα συγγράψουν και θα αφορούν τη συνάντηση Καβάφη και Ευριπίδη, χωρίς να ξεχάσουν να ενσωματώσουν στα λόγια του Καβάφη ή του Ευριπίδη στίχους τους, κατά το πρότυπο το φύλλου [εργασίας @2](#).

Το υλικό θα αναρτάται σταδιακά στο Wiki και θα παρουσιάζεται προς σχολιασμό και ανατροφοδότηση κατά τις τρεις επόμενες διδακτικές ώρες (5^η έως 7^η ώρα) μέσα στην τάξη. Ήδη από το επόμενο μάθημα θα περιμένουμε τις πρώτες ανακοινώσεις όλων των ομάδων, για τα πρώτα σχόλιά μας.

Το [Φύλλο εργασίας δ'](#) μοιράζεται και φωτοτυπημένο⁹ και ζητούμε να ξεκινήσει στο σπίτι η μελέτη των ποιημάτων του Καβάφη. Τους διαβάζουμε αργά και καθαρά

⁹ Όπως έχουμε προαναφέρει, αναρτούμε το [Φύλλο εργασίας δ'](#) παράλληλα στο Wiki, ώστε μέσω των υπερσυνδέσμων να είναι εύκολος ο εντοπισμός και η μελέτη των ποιημάτων. Έτσι, ο χρόνος θα

την κύρια εργασία και τους εξηγούμε ξανά τι ζητούμε, δίνοντας ένα δικό μας παράδειγμα. Επειδή έχουμε μιλήσει κατ' επανάληψη για το θέμα του «είναι και του φαίνεσθαι» στον Ευριπίδη, αλλά και επειδή το επαναφέραμε υπαινκτικά στο [φύλλο εργασίας @1](#), πληροφορούμε τις ομάδες ότι υπάρχουν ποιήματα του Καβάφη στα οποία μπορούμε να το εντοπίσουμε. Ενδεικτικά τους προτείνουμε να διαβάσουν τα ποιήματα [«Η δυσαρέσκεια του Σελευκίδου»](#), [«Φιλέλλην»](#), [«Αιμιλιανός Μονάη, Αλεξανδρέας, 628-655 μ.Χ.»](#), [«Η αρρώστια του Κλείτου»](#), [«Εν δήμω της Μικράς Ασίας»](#), [«Ας φρόντιζαν»](#), ώστε να ξεκινήσει η συζήτηση την επόμενη φορά σχετικά με το θέμα αυτό και να κάνουμε τις πρώτες απόπειρες συγγραφής των διαλόγων μας .

Κατά τα άλλα, αφήνουμε να επιλέξει κάθε ομάδα τι θα αξιοποιήσει από τα προτεινόμενα θέματα ή ποιήματα. Προτείνουμε, επίσης, να υπάρξει ανάμεσα στα μέλη της κάθε ομάδας ένας πρώτος καταμερισμός των ποιημάτων, κι ας μη γνωρίζουν ακόμη τα παιδιά σε τι αναφέρεται το καθένα. Επιπλέον, επιτρέπουμε να ενωθούν μέχρι δύο ομάδες και να αποτελέσουν μία καινούρια, ώστε να μειωθεί ο όγκος εργασίας. Παράλληλα τους εκφράζουμε την προσδοκία μας να διεξέλθουν μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες όλοι οι μαθητές το προτεινόμενο corpus, ώστε να έχουν πλήρη εικόνα του. Ενδιαφέρον έχει εδώ πώς προς το παρόν θα προσλάβουν οι μαθητές αδιαμεσολάβητο, από πλευράς ερμηνευτικών σχολίων, το υλικό. Πόσοι θα κινητοποιηθούν; Πόσοι και γιατί θα απογοητευτούν ή θα αποκαρδιωθούν από τον αριθμό των ποιημάτων; Καλό είναι να διατυπώσουν τις πρώτες εντυπώσεις τους τα παιδιά σε μια σελίδα του Wiki.

5^η - 7^η ώρα

Παρά τις συζητήσεις που θα έχουν προηγηθεί στο Wiki και τις πρώτες διευκρινίσεις μας, αναμένουμε ότι οι μαθητές θα προσέλθουν αμήχανοι στο μάθημα της πέμπτης ώρας, που θα πραγματοποιηθεί στην αίθουσα διδασκαλίας. Πολλά από τα ποιήματα

αναλωθεί όχι στην προσπάθεια συλλογής του υλικού, αλλά στη μελέτη του. Ελπίζουμε ότι η ευκολία που παρέχουν οι Τ.Π.Ε. στον εντοπισμό και διαχείριση ψηφιακού υλικού θα λειτουργήσει ως επιπλέον κίνητρο, ώστε οι μαθητές να επιχειρήσουν, μέσω του Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων της «Ανεμόσκαλας», να βρουν και άλλα ποιήματα πέρα από αυτά που εμείς θα προτείνουμε με το Φύλλο εργασίας δ'. Σε κάθε περίπτωση, εμείς θα είμαστε στη διάθεσή τους, προτείνοντάς τους όρους-κλειδιά, για να τους βοηθήσουν στην αναζήτηση.

είναι απαιτητικά και τα παιδιά δεν έχουν, σε αντίθεση με τον Ευριπίδη, τις απαιτούμενες γνώσεις για τα εξεταζόμενα θέματα αναφορικά με τον Καβάφη. Στόχος μας, ωστόσο, δεν είναι να τους δώσουμε αυτές τις γνώσεις εξ αρχής. Κάτι τέτοιο θα ήταν εύκολο, μέσω μιας σύντομης επισκόπησης της βιβλιογραφίας και ενός *συμπλήματος άρθρων* σχετικών με την καθαφική ποιητική και θεματολογία¹⁰. Προτιμούμε να ακολουθήσουμε την αντίστροφη πορεία και οι όποιες γνώσεις να προκύψουν επαγωγικά, μέσω της συζήτησης στην τάξη και στο Wiki κατά τις τρεις διδακτικές ώρες, με οδηγό τους διαλόγους που θα παραγάγουν σταδιακά τα παιδιά. Ενδεχόμενα λάθη ή παρανοήσεις τους, αλλά και οι ορθές προσεγγίσεις θα μας δώσουν την ευκαιρία να συμπληρώσουμε σταδιακά τις απαιτούμενες γνώσεις. Έπειτα, ποιος ξέρει; Μπορεί κάποιοι να θελήσουν να ανατρέξουν σε σχετικό υλικό στο διαδίκτυο ή τη βιβλιοθήκη.

Σε κάθε περίπτωση, δε μας ενδιαφέρει να προχωρήσουμε σε μια εξαντλητική προσέγγιση του καθαφικού έργου (αυτό θα ήταν, άλλωστε, αδύνατο, ακόμη και σε ετήσιο project): επιθυμούμε απλώς να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με πληθώρα ποιημάτων (κάτι που προτείνεται, άλλωστε από Πιλοτικό πρόγραμμα σπουδών), κι ας μην είναι ακόμη σε θέση να ερμηνεύσουν και αναλύσουν επαρκώς, χωρίς την καθοδήγηση του διδάσκοντος. Πιστεύω, ωστόσο, ότι αυτή η πρώτη προσέγγιση θα ανοίξει τον δρόμο, ώστε να επιστρέψουν στο μέλλον σε αυτά οι μαθητές μας, ως επαρκέστεροι αναγνώστες πλέον.

Μοιραζόμαστε τις παραπάνω σκέψεις με τους μαθητές και σταδιακά συμπληρώνουμε, με τη συνεισφορά όλων των ομάδων, τους διαλόγους της συνάντησης των δύο ποιητών. Μπορεί τελικά κάποια από τα προτεινόμενα θέματα ή ποιήματα να μην επιχειρήσει να τα θίξει καμία ομάδα. Θα είναι κι αυτό ένα τεκμήριο της ανταπόκρισής των μαθητών μας απέναντι σε αυτά, αλλά και της προεργασίας που έχει προηγηθεί. Δεν το αξιολογούμε. Στο σενάριο αυτό μας ενδιαφέρει, όσον αφορά

¹⁰ Προτιμότερο θα ήταν βέβαια να κατευθύνουμε τα παιδιά στη σχετική βιβλιογραφία. Για μια πρώτη επισκόπηση των θεμάτων που θα εξεταστούν και της σχετικής βιβλιογραφίας βλ. στην υπό δημοσίευση εισήγησή μου στο 40^ο Ετήσιο Συνέδριο της Πανελληνίας Ένωσης Φιλολόγων με τίτλο «Αναζητώντας παραλληλίες ανάμεσα στον Κ.Π. Καβάφη και τον Ευριπίδη».

τις γνώσεις για τη λογοτεχνία, να έρθουν τα παιδιά σε μια πρώτη επαφή με τον Καβάφη και το έργο του, αλλά και να διεγείρουμε το ενδιαφέρον τους, ώστε να μελετήσουν το έργο στο μέλλον, προτείνοντάς τους απλώς κάποια επιπλέον εργαλεία, όπως οι ιστότοποι που θα προσπελάσουν.

Κατά την έβδομη ώρα μεταβαίνουμε στο εργαστήριο και ζητούμε από τις ομάδες να αποτυπώσουν πλέον στο πρόγραμμα δημιουργίας κόμικς (ToonDo) τη συνέχεια της ιστορίας, αξιοποιώντας τη σχετική προεργασία των προηγούμενων ωρών. Ενθαρρύνουμε τους μαθητές να κάνουν όποιες αλλαγές επιθυμούν στο φόντο ή τα εικονιζόμενα πρόσωπα, συνεχίζοντας, αν δεν επαρκέσει ο χρόνος την εργασία αυτή στο σπίτι. Τους υπενθυμίζουμε ότι θα ήταν καλό να δώσουν στο κόμικς παιγνιώδη χαρακτήρα και να επιχειρήσουν στα κείμενα των διαλόγων τους να ενσωματώσουν στίχους ή στοιχεία από ποιήματα του Καβάφη ή από την *Ελένη* του Ευριπίδη. Επίσης, τους παρακινούμε να επινοήσουν έναν τίτλο λειτουργικό και έξυπνο για το κόμικς τους. Πάντως, πριν από το επόμενο μάθημα θα πρέπει να έχει καταλήξει κάθε ομάδα στην τελική εκδοχή του κόμικς της, να το σώσει με screenshot και να το αναρτήσει στο Wiki, ώστε να το επισκεφθούν οι υπόλοιπες ομάδες, για να το αξιολογήσουν.

8^η ώρα

Η ολομέλεια βρίσκεται στην αίθουσα διδασκαλίας. Καταρχάς, ζητούμε από τους μαθητές να προτείνουν τρία από τα κόμικς που είχαν αναρτηθεί στο Wiki και αξίζει να προβληθούν στο τρέχον μάθημα, εξηγώντας μας τους λόγους της επιλογής τους. Η ολομέλεια αξιολογεί το καθένα από αυτά τα κόμικς για την πρωτοτυπία, τη δραστηκότητά του, τον πρωτότυπο τίτλο του, τον βαθμό κατά τον οποίον αξιοποιήθηκαν στοιχεία από την καβαφική ποίηση, τις όποιες διακειμενικές αναφορές και, δευτερευόντως, για τις όποιες παρεμβάσεις σε χρώματα, φόντο, εικόνες (καθώς άλλοι ήταν οι κύριοι στόχοι του σεναρίου).

Συζητούμε τις επιλογές των ομάδων για τον χαρακτήρα της συνάντησης αυτής: Πόσες από τις ομάδες τής προσέδωσαν χαρακτήρα έντονης αντιπαράθεσης; Σε ποιες περιπτώσεις υπήρξε διάθεση να ευρεθούν κοινά στοιχεία και παραλληλίες; Σε πόσες

προσεγγίσεις η *απροσδόκητη* συνάντηση του τίτλου παρέμεινε απροσδόκητη και σε πόσες όχι; Γιατί;

Για το υπόλοιπο της τελευταίας ώρας, μοιράζεται το [Φύλλο εργασίας @3](#) και κάθε μαθητής χωριστά στέλνει τρία μηνύματα μέσα σε *συννεφάκια*. Τονίζουμε στα παιδιά ότι αφού το *συννεφάκι* του κόμικς ήταν το μέσο για να εκφράσουμε τις γνώσεις και τις δεξιότητές μας σε όλη τη διάρκεια του σεναρίου, είναι αναμενόμενο και για αυτήν την τελευταία δραστηριότητα να χρησιμοποιηθεί εκ νέου το μέσον αυτό.

Τους ζητούμε να εκφραστούν ελεύθερα και να είναι τα μηνύματά τους σύντομα, σαφή, δραστικά και να διατηρήσουν, αν είναι δυνατόν τον παιγνιώδη χαρακτήρα που διατρέχει όλο το σενάριο. Αν το θεωρούμε σκόπιμο, επιλέγουμε να είναι ανώνυμη η αξιολόγηση που θα επιχειρήσουν (εξου και το απρόσωπο avatar που επιλέχθηκε).

Το πρώτο μήνυμα θα απευθυνθεί στους δύο ποιητές. Τι θα ήθελαν να πουν τα παιδιά σε καθέναν από αυτούς; Νομίζω ότι από τα γραφόμενά τους θα διαφανεί τι τους έκανε εντύπωση από όσα ακούστηκαν ή διδάχθηκαν στο σενάριο και τι τελικά έχει να πει καθένας από τους δύο ποιητές στα σημερινά παιδιά. Στο επόμενο μάθημα θα επανέλθουμε και θα διαβάσουμε κάποια από τα μηνύματα αυτά.

Το δεύτερο μήνυμα θα αποτελέσει την αυτοαξιολόγηση της συνεργασίας της κάθε ομάδας, στοιχείο σημαντικό σε ένα σενάριο που μέχρι αυτή τη στιγμή στηρίχθηκε στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο.

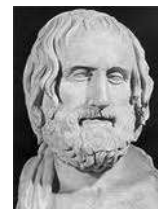
Με το τρίτο μήνυμα θα αξιολογηθεί το ίδιο το σενάριο, ιδίως αναφορικά με την πρόθεσή του για ενσωμάτωση των Τ.Π.Ε. στην προσέγγιση του θέματος. Τελικά, υπήρξαν ψήγματα δημιουργικής αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. και ποια; Συνειδητοποίησαν οι μαθητές κάποια μετακίνηση μετά τις εργασίες της πρώτης ώρας προς την κατεύθυνση της δημιουργικότερης χρήσης των Τ.Π.Ε; Σε ποια σημεία; Ο αναστοχασμός που θα προκύψει από το παραπάνω φύλλο εργασίας νομίζω ότι θα είναι εξαιρετικά επωφελής στο μέλλον.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ α΄

Όταν ξανασυναντήσαμε τον Ευριπίδη...

Όνομα ομάδας: _____

Ονόματα μελών: _____

- ✿ Κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα μελετήσαμε την *Ελένη* του Ευριπίδη. Ας (ξανα)διαβάσουμε το σύντομο βιογραφικό σημείωμα του τραγικού ποιητή από την [Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, Α΄ Β΄ Γ΄ Γυμνασίου](#), για να θυμηθούμε κάποια στοιχεία για τη ζωή και το έργο του.

Κάθε ομάδα ας εντοπίσει στο βιογραφικό σημείωμα και **ας μεταφέρει με αντιγραφή-επικόλληση** στο παρακάτω πλαίσιο αποσπάσματα που αφορούν τον **τρόπο που αντιμετώπιζαν τον Ευριπίδη οι σύγχρονοί του.**

- ✦ Ας προσπαθήσουμε τώρα να εικάσουμε **για ποιους λόγους ο Ευριπίδης έγινε αντικείμενο σάτιρας ή κριτικής**. Στο σημείο αυτό θα ήταν καλό να μην αρκεστούμε απλώς στην αντιγραφή αποσπασμάτων από το βιογραφικό σημείωμα, αλλά να **πληκτρολογήσουμε ένα σύντομο κείμενο**, αξιοποιώντας και παλαιότερες γνώσεις μας.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ β΄

Όταν ο Ευριπίδης συνάντησε τον Αισχύλο...

Όνομα ομάδας: _____

Ονόματα μελών: _____

Ο Αριστοφάνης έγραψε την κωμωδία με τον τίτλο «Βάτραχοι» αμέσως μετά τον θάνατο του Ευριπίδη, το 405 π.Χ.

🌿 Πρώτο μέρος- εισαγωγικό:

- Ας διαβάσουμε καταρχάς λίγα λόγια για την υπόθεση του έργου ([Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, Α΄ Β΄ Γ΄ Γυμνασίου](#)).

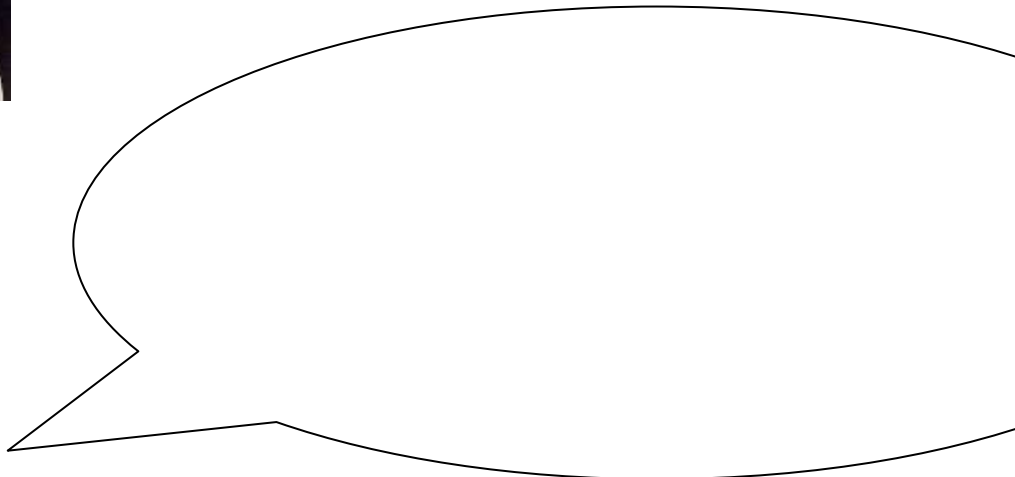
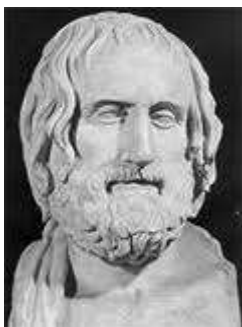
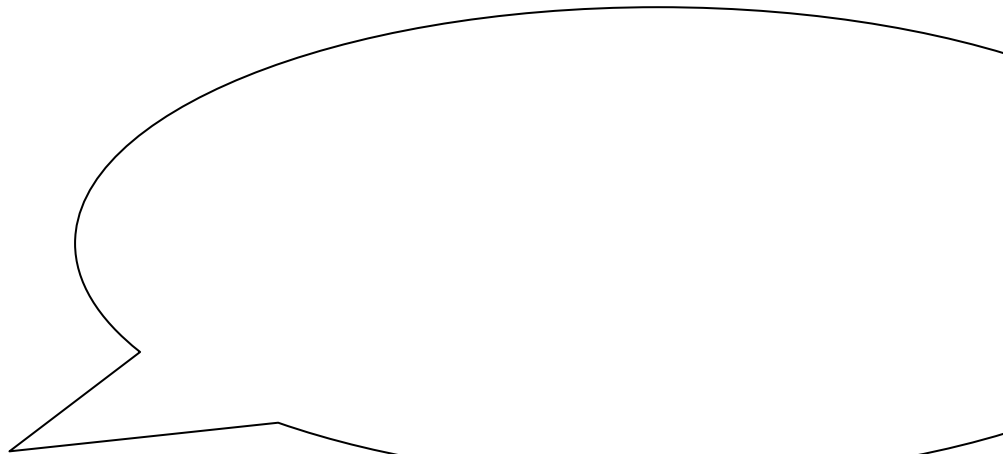
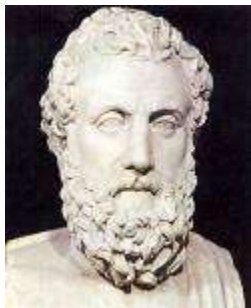
🌿 Η κυρίως εργασία μας:

- Ας μελετήσουμε τώρα μεταφρασμένα αποσπάσματα από το τρίτο επεισόδιο (στίχ. 830-1098 στο πρωτότυπο). Κάθε ομάδα θα μελετήσει *διαφορετικό* απόσπασμα.
- ✓ Στόχος μας είναι να συμπληρώσουμε, εφόσον υπάρχουν στο απόσπασμα που σας δόθηκε, μέσα στο παρακάτω πλαίσιο/σύννεφο τις αιτιάσεις του Αισχύλου για τον Ευριπίδη και το έργο του, αλλά και τον τρόπο με τον οποίον υπερασπίζεται ο Ευριπίδης τις επιλογές του.
- ✓ Επιλέγοντας τον τρόπο των κόμικς (εξ ου και το συννεφάκι), ας μεταφέρουμε, *αυτούσια ή προσαρμοσμένα στο κατάλληλο ύφος*, τα λόγια των δύο ποιητών στο απόσπασμα από τους *Βατράχους* που σας δόθηκε.
- ✓ Η συγκεκριμένη εργασία θα μας επιτρέψει να δούμε κάποια από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησαν εναντίον του Ευριπίδη οι επικριτές του και να θυμηθούμε ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της ποίησής του.

- **Ας πληκτρολογήσει στη συνέχεια ο καθένας/η καθεμιά μέσα στο συνεφάκι:**

Τι είπε ο καθένας από τους δύο ποιητές

- ✓ Στο κείμενό του ο καθένας/η καθεμιά, ας χρησιμοποιήσει το α΄ ή το β΄ ενικό πρόσωπο.

👉 Πώς θα συνεργαστούμε:

- Ένα μέλος της ομάδας θα κατεβάσει στον υπολογιστή του, από τη σελίδα με τίτλο «Όταν ο Ευριπίδης συνάντησε τον Αισχύλο», το φύλλο εργασίας β' και θα το συμπληρώσει.
- Στη συνέχεια θα το αναρτήσει ξανά στην ίδια σελίδα, φροντίζοντας να το μετονομάσει, χρησιμοποιώντας το όνομα της ομάδας σας.
- Κατόπιν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας θα επαναλάβουν την ίδια διαδικασία, συμπληρώνοντας, διορθώνοντας κλπ.
- Καλό είναι να ενεργοποιήσετε την επιλογή *Παρακολούθηση αλλαγών* στο μενού *Αναθεώρηση*, ώστε να μπορείτε να δείτε τις αλλαγές που επέφεραν στο έγγραφο τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας.
- Και μην ξεχνάτε! Για να διατυπώσετε οποιαδήποτε απορία, είναι στη διάθεσή σας το σχετικό πλαίσιο στο κάτω μέρος της σελίδας του Wiki. Οι συμμαθητές σας και εγώ θα χαρούμε να σας βοηθήσουμε!

Καλή συνεργασία!

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ @1

Λίγος ανα-στοχασμός... δε βλάπτει

Έως τώρα στο σενάριό μας χρησιμοποιήσαμε τους υπολογιστές με διάφορους τρόπους. Ας συζητήσουμε για τα εξής θέματα:

- Πόσο δημιουργικά αξιοποιήσαμε, στις δραστηριότητες των δύο προηγούμενων ωρών, τους υπολογιστές; Ας αναλογιστούμε σε ποιο βαθμό ήταν απαραίτητη η χρήση τους για καθεμιά από τις δραστηριότητες που πραγματοποιήσαμε.
- Σε ποια σημεία προσέφεραν οι ΤΠΕ κάτι ουσιαστικό στην εργασία μας;
- ✎ Αφού συζητήσετε μεταξύ σας, να υπογραμμίσετε τη φράση που, σύμφωνα με την ομάδα σας, αποδίδει τον βαθμό δημιουργικής αξιοποίησης των υπολογιστών κατά τη σημερινή μας συνάντηση.

✓ Οι υπολογιστές χρησιμοποιήθηκαν με:

- πολύ δημιουργικό τρόπο
- αρκετά δημιουργικό τρόπο
- δημιουργικά μόνο σε κάποιες περιπτώσεις
- λίγο δημιουργικά
- ελάχιστα/καθόλου δημιουργικά

Κάτι -φαινομενικά(:)- σχετικό με τα παραπάνω...

- ✎ Με ποιο κριτήριο επιλέχθηκε άραγε η συγκεκριμένη γραμματοσειρά για τα φύλλα εργασίας του σεναρίου μας;

Και κάτι -φαινομενικά(:)- άσχετο

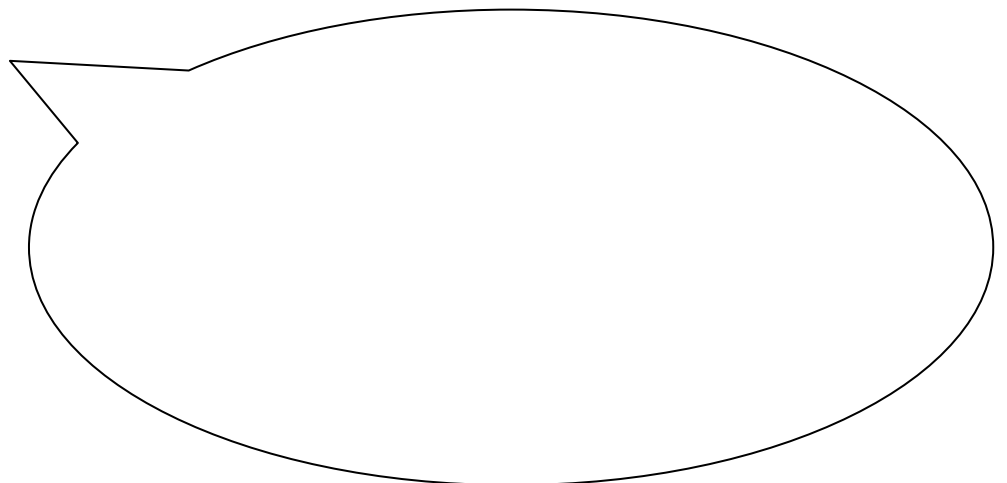
- ✎ Στην αρχή της προηγούμενης ώρας έγινε λόγος για την **απροσδόκητη** συνάντηση δύο ποιητών. Πιστεύετε ότι αναφερόμασταν στη συνάντηση του Ευριπίδη με τον Αισχύλο; Γιατί;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ γ΄ Όταν συναντήσαμε τον Καβάφη

Στην **απροσδόκητη συνάντηση** που προαναγγείλαμε κατά την πρώτη ώρα του σεναρίου μας, ο Ευριπίδης θα συναντήσει τον Κ.Τ. Καβάφη. Για τον Ευριπίδη έχουμε ήδη κάνει λόγο. Τι θα λέγατε να γνωρίσουμε και τον Κ.Τ. Καβάφη;

- ✿ **Πώς θα συνεργαστούμε;** Στο πλαίσιο της ομάδας σας, θα ξεκινήσετε από σήμερα έως το επόμενο μάθημα την **αναζήτηση στο διαδίκτυο και σε έντυπο υλικό** σχετικά με την **υποδοχή που επιφύλαξαν** στο έργο του Κ.Τ. Καβάφη οι Ελλαδίτες κριτικοί, ομότεχνοί του και αναγνώστες.
- ✿ **Πιο συγκεκριμένα, η εργασία μας είναι η εξής:** Ακολουθώντας το πρότυπο του [φύλλου εργασίας β΄](#) θα δώσουμε τον λόγο στον ίδιο τον Κ.Τ. Καβάφη, ο οποίος **θα αυτοσυστηθεί και θα μας μιλήσει για την κριτική που δέχθηκε** το έργο του, αλλά και για την **προσωπική του γνώμη για την ποιητική του αξία**.
- ✓ Θα συνεργαστούμε μέσω του Wiki με τον γνωστό τρόπο (εκ περιτροπής συμπλήρωση της εργασίας κάθε ομάδας από τα μέλη της).
- ✓ Θα **πληκτρολογήσουμε** τα λόγια του Καβάφη στο παρακάτω συνεφάκι.

- 👉 **Οδηγίες:** Κατά την πλοήγησή σας στον παγκόσμιο ιστό, αξίζει να λάβετε υπόψη τα εξής:
- ✓ Ο ποιητής είναι σήμερα από τους δημοφιλέστερους νεοέλληνες ποιητές και υπάρχει για το έργο του πληθώρα υλικού (και μάλιστα αξιόπιστου και αξιόλογου). Σε εσάς εναπόκειται να βρείτε ποιοι ιστότοποι είναι αξιόπιστοι (προσέξτε, για παράδειγμα, ποιος φορέας ή φυσικό πρόσωπο είναι ο δημιουργός καθενός; Τι ξέρουμε γι' αυτόν;)
 - ✓ Ο ίδιος ο ποιητής έχει διατυπώσει σχόλια για την ποίησή του.
 - ✓ Για τον ποιητή είχαν εκφράσει αντιφατικές απόψεις σπουδαίοι πνευματικοί άνθρωποι του καιρού του, όπως ο Ξενόπουλος, ο Ψυχάρης, ο Παλαμάς, ο Φώτος Πολίτης.
 - ✓ Στο **αρχείο Καβάφη** σώζεται πληθώρα υλικού για τον ποιητή (βιογραφικού, φωτογραφικού κλπ.), πέρα από τα ποιήματά του.

Σε εσάς απομένει να δώσετε όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα για το εξεταζόμενο θέμα. Για να γίνει αυτό, καλό είναι να θυμόμαστε τα εξής:

- Ας μοιραστούμε μεταξύ μας και ας μελετήσουμε **όσο το δυνατόν περισσότερα από τα αποτελέσματα** που θα μας επιστρέψει η μηχανή αναζήτησης. Ας μην αρκεστούμε στο πρώτο ή το δεύτερο μόνο.
- Ας επιλέξουμε τους **κατάλληλους όρους αναζήτησης**. Για παράδειγμα, πολλά από τα ουσιαστικά (κύρια και κοινά) που παρατίθενται παραπάνω μπορεί να αποτελέσουν τις λέξεις-κλειδιά/όρους που θα χρησιμοποιήσετε.
- Ας μην αρκεστούμε στη δημιουργία μόνο ενός καρέ/στιγμιότυπου. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και άλλες φωτογραφίες (είτε του ποιητή είτε κάποιων από τα προαναφερθέντα πρόσωπα) και να πάμε την εργασία μας ένα βήμα παραπέρα.
- Και μην ξεχνάτε να δώσετε στο κείμενό σας **πρωτοτυπία** και να επιλέξετε το **κατάλληλο ύφος**.

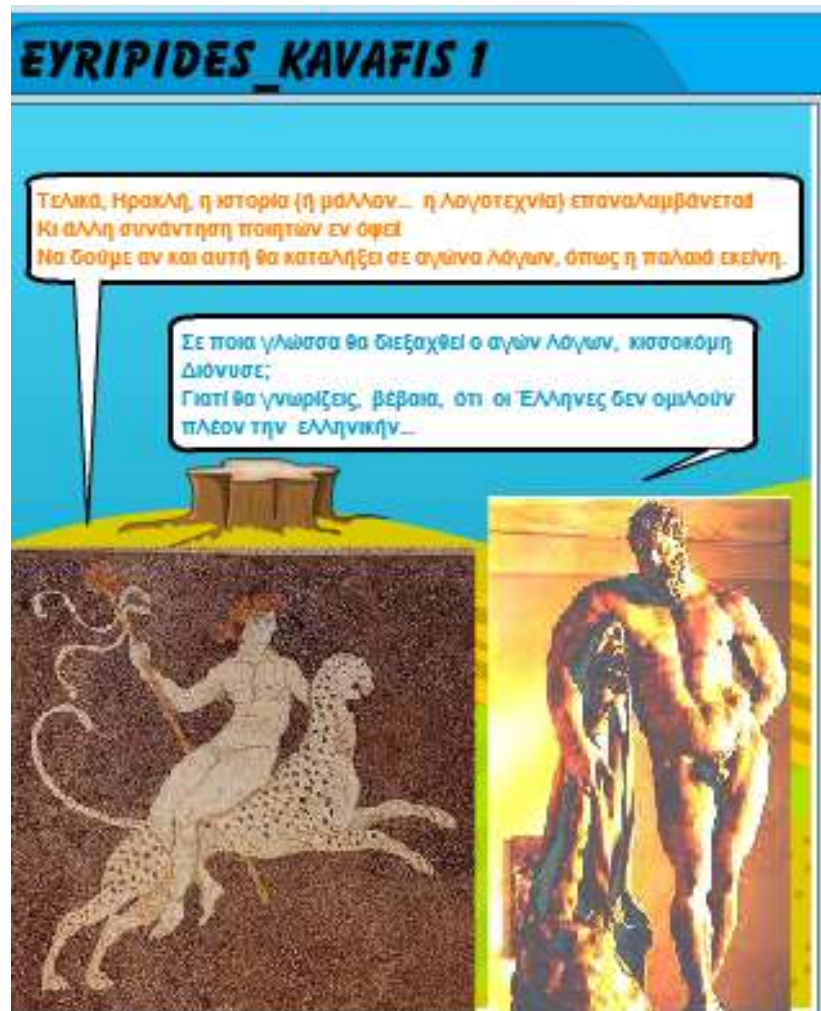
Καλή συνεργασία!

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ @2

Μια κομικ-ή συνάντηση...

Τον Ευριπίδη τον έχουμε ήδη γνωρίσει από τη μελέτη της *Ελένης* και από τις αιτιάσεις του Αισχύλου στους *Βατράχους* του Αριστοφάνη.

Ας ξεκινήσουμε διαβάζοντας μια ιστορία, φτιαγμένη με το πρόγραμμα δημιουργίας κόμικς [Toondoo](#).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για τη ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

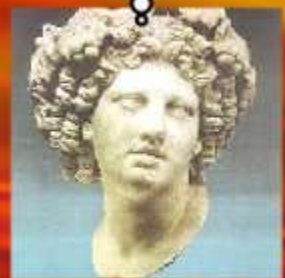
Εξέλιξη, Ηρακλή! Εξέλιξη! Άλλωστε, και τις τραγωδίες στα νέα ελληνικά τις διδάσκουν στις μέρες μας. Να φανταστείς, εμείς αυτή τη στιγμή μιλούμε... σε αυτόματη μετάφραση!

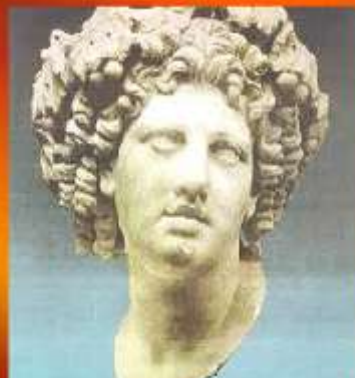
Τρέχω, λοιπόν, να μη χάσω τη μεγάλη συνάντηση...

Καλώς ήλθες, Διόνυσε, βοτρυοφόρε! Σήμερα θα συνομιλήσω με τον Καβάφη.

Απρόβλεπτος, όπως πάντα ο Ευριπίδης! Τι δουλειά έχει Ούτος Εκείνος με έναν μη τραγικό ποιητή, και μάλιστα τον Καβάφη;

Α δεν μ' αρέσουν αυτά! Συνομιλίες τέτοιου είδους μοιάζουν -πώς να το πω;- κάπως σαν λιποψυχίες για έναν τραγικό ποιητή. Ας δούμε πώς θα εξελιχθεί η συνάντηση...

🌿 **Εξομολόγηση:** Ομολογώ ότι δε γνωρίζω πολύ καλά το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Μάλλον οφείλω να καθίσω στην **ανακριτική καρέκλα** και να απολογηθώ για τις επιλογές μου, που ίσως σας έχουν κιάλας μπερδέψει. Είμαι, λοιπόν, στη διάθεσή σας, για να προσπαθήσω να σας εξηγήσω καθετί που επιθυμείτε.

🌿 **Η δική σας προεργασία:** Πριν ξεκινήσει η **ανάκριση**, καλό είναι κάθε ομάδα να προσέλθει σε αυτήν προετοιμασμένη. Να συζητήσετε μεταξύ σας και να καταγράψτε παρακάτω τις ερωτήσεις που θα μου θέσετε κατά την επόμενη διδακτική ώρα. Νομίζω ότι δικαιούμαι λίγο χρόνο, για να ετοιμάσω την... απολογία μου.

🌿 **Τι μπορούμε να ρωτήσουμε:** Οτιδήποτε σχετικό με το κόμικς, γιατί επιλέχθηκε αυτό το είδος κειμένου, τα υλικά του, τους ενδεχόμενους συμβολισμούς του, τη γλώσσα και το ύφος των διαλόγων, τη διαδικασία δημιουργίας του, τους περιορισμούς που επέβαλε το πρόγραμμα.

➤ **Για παράδειγμα:** Με ποιο κριτήριο επιλέχθηκαν το συγκεκριμένο φόντο, οι φιγούρες, τα χρώματα, οι φράσεις κτλ. ;

➤ Οι ερωτήσεις σας πρέπει να ξεκινούν με το **γιατί**, όπως και οι απαντήσεις μου.

🌿 **Ας ξεκινήσει η προετοιμασία των ερωτήσεων:**

Γιατί _____

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ δ΄

Όταν συναντήσαμε την καβαφική ποίηση

- 🌿 Κατά τη διάρκεια των δύο επόμενων εβδομάδων θα μελετήσετε με τους συμμαθητές σας όσα από τα παρακάτω ποιήματα επιθυμείτε.
- Αν πάλι θέλετε να διαβάσετε και άλλα ποιήματα του Καβάφη, δεν έχετε παρά να επισκεφθείτε το [διαδίκτυο](#) και να τα αναζητήσετε μέσω των κατάλληλων όρων αναζήτησης.
 - Μπορείτε, επιπλέον, να ακούσετε διαβάσετε ποιήματα ή να ακούσετε να τα απαγγέλλουν στον [ιστοχώρο](#) του Αρχαίου Καβάφη.
- 🌿 **Σκοπός μας (τελική εργασία):** να επινοήσει κάθε ομάδα τη δική της συνέχεια για το κόμικς της συνάντησης Καβάφη-Ευριπίδη.
- Πώς θα καταλήξει, άραγε, αυτή η συνάντηση; Θα έχουμε έναν σκληρό «αγώνα λόγων» με αντικρουόμενες απόψεις, όπως στους *Βατράχους*; Ή οι δύο συνομιλητές θα χρησιμοποιήσουν κοινά επιχειρήματα (κοινή υπερασπιστική γραμμή) απέναντι στις αιτιάσεις των επικριτών τους, που και στην περίπτωση του Καβάφη δεν ήταν λίγοι; (Θυμηθείτε εδώ τον τρόπο που η Ελένη και ο Μενέλαος προσπάθησαν να πείσουν τη Θεονόη στον δικό τους «αγώνα λόγων».)
 - Επίσης, μην ξεχάσετε να δώσετε έναν **δικό σας τίτλο** στο κόμικς σας!

🍷 Το μυστικό της... επιτυχίας (μας):

- ✓ Το πώς θα συνεχιστεί η ιστορία είναι, λοιπόν, αποκλειστικά **δική σας επιλογή**. Τους διαλόγους Καβάφη - Ευριπίδη στο κόμικς που θα δημιουργήσει κάθε ομάδα θα τους γράψετε μόνη η ομάδα σας, **αντλώντας υλικό από τα ποιήματα και ενσωματώνοντας στους διαλόγους αυτούς, όπου θέλετε, ακόμη και στίχους από το έργο των δύο ποιητών ή τίτλους ποιημάτων.**
- ✓ Το κείμενό σας δε θα είναι, επομένως, αποκλειστικά προϊόν της φαντασίας σας, αλλά **θα βασίζεται στη μελέτη των ποιημάτων του Καβάφη και του υπόλοιπου υλικού που θα τεθεί στη διάθεσή σας ή θα ανακαλύψετε οι ίδιοι σε βιβλία ή στο διαδίκτυο.**

🍷 Ο χώρος συνεργασίας σας...

- Χώρος συνεργασίας σας θα είναι η σελίδα σας στο Wiki, την οποία θα επισκεπτόμαστε όλοι και θα ανταλλάσσουμε απόψεις, σχετικά με τα ποιήματα αυτά, αλλά και θα αναρτούμε ηλεκτρολογημένους τους διαλόγους. Για οποιαδήποτε διευκρίνιση ή βοήθεια είμαι στη διάθεσή σας.
- Τον πρώτο καιρό καλό είναι να αξιοποιήσουμε το word για τους διαλόγους, που αναρτούμε στο Wiki.
- Σε κάθε μας συνάντηση στην τάξη κάθε ομάδα θα παρουσιάζει τους διαλόγους που ετοίμασε.

- Όταν αποφασίσουμε ότι είμαστε έτοιμοι, θα περάσουμε στο Τοονδοο, για να ολοκληρώσουμε το comics, με όποιες αλλαγές επιθυμούμε και στα μη γλωσσικά στοιχεία του.

Τα θέματα που θα μας απασχολήσουν:

Ακολουθεί ένας κατάλογος ενδεικτικών θεμάτων τα οποία συζητήθηκαν κατά την προσέγγιση της *Ελένης*. Κατά τη διάρκεια της συνεργασίας σας με τα μέλη της ομάδας σας θα επιλέξετε **ποια από αυτά** θα ανιχνεύσετε σε ποιήματα του Καβάφη (ή το αντίστροφο: μελετώντας πρώτα τα ποιήματα, θα βρείτε στοιχεία για τα θέματα αυτά). Στη συνέχεια, θα φτιάξετε τους διαλόγους που εσείς επιθυμείτε.

- Το θέμα του «είναι και του φαίνεσθαι»
- Οι σκηνές πλήθους, πομπές κλπ.
- Η ειρωνεία και η ειρωνική μέθοδος
- Η στάση του ποιητή απέναντι στη θρησκευτική λατρεία, το Θείο κλπ.
- Το θέμα της ενδυμασίας ως στοιχείου ταυτότητας ή παραπλάνησης
- Το θέμα του χαμένου χρόνου
- Ο γνωμικός χαρακτήρας του από σκηνής φιλοσόφου
- Το θέμα των βαρβάρων και των δοκησίσοφων σε αντιδιαστολή με τους πραγματικά σοφούς, τους σοφιστές

- Το θέμα της ανδρείας και του πολέμου.

Ενδεικτικά ποιήματα προς εξέταση:

Λογοτεχνικά κείμενα εντός σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Α΄ Γυμνασίου.

Κ. Π. Καβάφης, «[Δέσεις](#)».

ΚΝΑ Β΄ Γυμνασίου.

Κ. Π. Καβάφης, «[Στην Εκκλησία](#)».

Κ. Π. Καβάφης, «[Θερμοπύλες](#)».

ΚΝΑ Γ΄ Γυμνασίου.

Κ. Π. Καβάφης, «[Στα 200 π.Χ.](#)».

ΚΝΑ Α΄ Λυκείου.

Κ. Π. Καβάφης, «[Αλεξανδρινοί βασιλείς](#)».

Κ.Π. Καβάφης, «[Ιθάκη](#)».

Κ. Π. Καβάφης, «[Ηγεμών εκ δυτικής Λιβύης](#)».

Κ.Π. Καβάφης, «[Η σατραπεία](#)».

Κ.Π. Καβάφης, «[Νέοι της Σιδώνας \(400 μ.Χ.\)](#)».

Κ. Π. Καβάφης, «[Περιμένοντας τους βαρβάρους](#)».

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Κ. Π. Καβάφης, «[Αιμιλιανός Μονάη, Αλεξανδρεύς, 628-655 μ.Χ.](#)».

Κ. Π. Καβάφης, «[Άννα Κομνηνή](#)».

- Κ. Π. Καβάφης, «[Απιστία](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Από την σχολήν του περιωνύμου φιλοσόφου](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Ας φρόντιζαν](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Είγε ετελεύτα](#)».
- Κ.Π. Καβάφης, «[Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Εν δήμω της Μικράς Ασίας](#)».
- Κ.Π. Καβάφης, «[Εν μεγάλη ελληνική αποικία, 200 π.Χ.](#)»
- Κ. Π. Καβάφης, «[Η αρρώστια του Κλείτου](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Η Δυσaréσκεια του Σελευκίδου](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Μεγάλη συνοδεία εξ ιερών και λαϊκών](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Ο Δαρείος](#)».
- Κ.Π. Καβάφης, «[Ο Βασιλεύς Δημήτριος](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Ο Ιουλιανός εν Νικομηδεία](#)».
- Κ.Π. Καβάφης, «[Τα Άλογα του Αχιλλέως](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Το 31 π.Χ. στην Αλεξάνδρεια](#)».
- Κ. Π. Καβάφης, «[Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες](#)»..
- Κ. Π. Καβάφης, «[Φιλέλλην](#)».

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ @3

Λίγο πριν από το τέλος της συνάντησης...

Three large, empty speech bubble shapes for writing responses.

Στα παραπάνω συννεφάκια να γράφεις **τρία σύντομα μηνύματα**.

- ✓ Το πρώτο θα απευθύνεται προς τους δύο ποιητές ή προς έναν από αυτούς. Τι θα ήθελες να τους/του πεις μετά τη συνάντησή τους;
- ✓ Το δεύτερο προς τα μέλη της ομάδας σου; Τι θα ήθελες να σχολιάσεις μετά τη συνεργασία σας; Πώς την αξιολογείς;
- ✓ Το τρίτο προς θα έχει παραλήπτη τον εκπαιδευτικό σου, και θα αφορά τον τρόπο που ενσωματώθηκαν οι Τ.Π.Ε στο συγκεκριμένο σενάριο. Τι σε δυσκόλεψε; Υπήρξε κάποιο σημείο δημιουργικής αξιοποίησής τους;

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Σε περίπτωση που ο διδάσκων επιθυμεί να καθοδηγήσει περισσότερο τους μαθητές, με τη σκέψη ότι το πλήθος των ποιημάτων που προτείνονται εδώ θα λειτουργήσει ανασταλτικά και θα τους αποκαρδιώσει, μπορεί να εστιάσει τη μελέτη σε ένα θέμα, αυτό του «είναι και φαίνεσθαι». Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε ο διδάσκων να το χωρίσει σε υποθέματα, ζητώντας από τους μαθητές να το εξετάσουν σε συνάρτηση με την πολιτική ή τη θρησκευτική στάση των ηρώων των ποιημάτων, με το θέμα της ενδυμασίας κλπ. Κατ' αυτόν τρόπο, θα περιοριστεί αναγκαστικά και η λίστα των ποιημάτων. Ωστόσο, πιστεύω ότι, αν επιλεγεί τελικά η λύση αυτή, η διαμεσολάβηση στην επιλογή του υλικού θα είναι υπέρμετρη και θα χαθεί η ευκαιρία μιας ευρύτερης επαφής των μαθητών με το καθαφικό έργο.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Κάποια από τα ποιήματα του Καβάφη είναι απαιτητικά. Επίσης, ο αριθμός των ποιημάτων που προτείνονται εδώ μπορεί να φανεί υπερβολικός για το χρονικό διάστημα για το οποίο προβλέπεται να διαρκέσει το σενάριο. Ο καταμερισμός της εργασίας, όμως, και η σωστή αξιοποίηση του Wiki είναι δυνατόν να επιτρέψουν την παροχή διευκρινίσεων και εκτός του σχολικού χρόνου, ώστε να αντιμετωπίζονται εγκαίρως οι δυσχέρειες στην ερμηνευτική προσέγγιση ή στη συνεργασία ανάμεσα στα μέλη των ομάδων. Από την άλλη, κάθε διδάσκων που εφαρμόζει μια πρόταση διδασκαλίας συναδέλφου του αποφασίζει εν τέλει τόσο για τις πρακτικές που θα ακολουθήσει όσο και για το υλικό που θα χρησιμοποιήσει, καθορίζοντας ο ίδιος πόσο πιστός θα παραμείνει στο πνεύμα και στη στόχευση της αρχικής πρότασης.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καβάφης, Κ.Π. 1989. *Ποιήματα (1897-1933)*. Επιμ. Γ.Π. Σαββίδης. Αθήνα: Ίκαρος.

Δάλλας, Γ. 1984. *Ο Καβάφης και η δεύτερη σοφιστική*. Αθήνα: Στιγμή.

Lesky, A. 1985 [1964]. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Πασχαλίδης, Γ. 2004 [2000]. Κόμικς. Στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*, επιμ. Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη & Ε. Χοντολίδου, 169-174. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Σεφέρης, Γ. 1994. Κ.Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ· Παράλληλοι. Στο *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, επιμ. Μ. Πιερής, 141-177. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Φρυδάκη, Ε. 2003. *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κριτική.